

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

היסטוריה

תכנית לימודים לחטיבה העליונה
בבית הספר הממלכתי-דתי (ט'-י"ב)
ליחידות החובה

אתר האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים
www.edu.gov.il/tal/portal

ירושלים, התשע"א 2010

היכנסו לאתר מעלות החדש
www.maalot-sfarim.co.il

תכנית הלימודים בהיסטוריה לחטיבה העליונה בחמ"ד פותחה בידי ועדה שמונתה על ידי הנהלת האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך.

חברי הוועדה:

פרופ' שאול שטמפפר, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים, **יו"ר הוועדה**

ד"ר מלכה כ"ץ, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך, **מרכזת הוועדה**
גב' שרה וידר, המינהל לחינוך דתי, משרד החינוך, **מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד** (תשנ"ה-תש"ע)
גב' בלהה גליקסברג, המינהל לחינוך דתי, המזכירות הפדגוגית, **משרד החינוך מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד** (משנת תש"ע)

ד"ר יוסי אבנרי, מכללת אשקלון ומכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים
ד"ר ישי ארנון, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר חוה אשכולי-זגמן, המכון לחקר השואה, אוניברסיטת בר-אילן
גב' ורדה אשכנזי, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך
פרופ' בת-שבע אלברט, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר ימימה בנמלך-חובב, ביה"ס התיכון-ניסויי-תורני לבנות "פלך"
פרופ' ישראל ברטל, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית ירושלים
פרופ' כרמי הורביץ, היסטוריה וספרות יהודית של ימי הביניים, מכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים

גב' תהילה זיכרמן, אולפנה לבנות "נוה חנה", אלון שבות
גב' רויטל טיקוצ'ינסקי, "אולפנת נגה", בית שמש
ד"ר רפאל ינקלביץ, המחלקה לתולדות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן
גב' רחל נבט, אולפנה לבנות, אשדוד
ד"ר הילדה ניסימי, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
מר חנן צוקר, בית הספר התיכון ע"ש צוריאל סמית ליד מכון הרטמן, ירושלים
ד"ר יצחק ציטרון, בית הספר תיכון עירוני ו' חיפה, מכללת שאנן חיפה, אוניברסיטת בר-אילן שלוחת יד-נתן
ד"ר אפרים שהם-שטיינר, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן גוריון באר שבע, בית הספר התיכון ע"ש הימלפרב, ירושלים
פרופ' דניאל שפרבר, ראש מועצת החמ"ד, אוניברסיטת בר-אילן (תשנ"ה-תשס"ה)
פרופ' מרגלית שלה, לימודי ארץ ישראל ומגדר, אוניברסיטת בר-אילן

ייעוץ מקצועי:

פרופ' נחם אילן, אסלאם ויהודי ארצות האסלאם בימי הביניים, מכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים

ד"ר ז'ק ארנפרינד העת החדשה, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בראילן
ד"ר הלל כהן, הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון, האוניברסיטה העברית ירושלים

פרופ' חגית לבסקי, תולדות מדינת ישראל, החוג ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית ירושלים

פרופ' דן מכמן, השואה, אוניברסיטת בראילן, יד ושם, ירושלים
ד"ר עמנואל פרידהיים, תולדות עם ישראל בימי הבית השני, אוניברסיטת בראילן
פרופ' יהושע שוורץ, ארץ ישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, אוניברסיטת בראילן

כתיבה ועריכה:

ד"ר מלכה כ"ץ
שרה ויזר

קראו והעירו בשלבי הכתיבה:

חנה אדן, מרכזת אשכול חברה, האגף לתכ"ל, משרד החינוך, ירושלים
ד"ר צופיה יועז, מ"מ מנהלת האגף לתכ"ל, משרד החינוך, ירושלים
ד"ר יהושע רוזנברג, מתאם תכניות לימודים בחמ"ד ובאגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך

קרא, העיר ואישר - ד"ר צבי צמרת, יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך

עריכת לשון:

עטרה סמואל
דרורה ועדיה

סדר, לוחות:

ארט פלוס בע"מ - דפוס ירוק

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, התש"ע 2010
"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ, רח' קרליבך 29 תל-אביב, טל' 03-5614121

תוכן העניינים

מבוא /	5
מבנה התכנית /	9
מטרות /	10
דרכי הוראה ולמידה /	12
הערכה כמעצבת הוראה /	15
התכנית לכיתה ט' /	18
התכנית לכיתה י' /	33
התכנית לכיתות י"א-י"ב /	53

מבוא

"זְכוֹר יָמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּר נֹדֵר" (דברים לב, ז)

העבר האנושי, כפי שהוא בא לידי ביטוי בחייהם של יחידים וחברות, עמד מאז ומתמיד במוקד עניינו של העיון ההיסטורי. בפסוק משירת "האזינו", אנו מצווים לזכור את העבר כדי להעמיק בהבנתו ולרכוש יכולת להתבונן משמעותית בהווה. לימוד ההיסטוריה הוא הניסיון להבין, עד כמה שאפשר, את תולדות האנושות, את דרכי התפתחותה ואת הסיבות לתהליכים ולאירועים השונים שהתרחשו בעבר ומתרחשים עתה. הכרת העבר והבנתו הן כלי חיוני להבנת האדם את התקופה שבה הוא חי: סדרי החברה, אמונות ודעות, מושגים וכיו"ב, והן גם כלי חיוני להיערכותו לקראת העתיד. השפע האינסופי של אירועי העבר והמקורות העוסקים בהם אינו מאפשר התודעות לכל ההיסטוריה; לאמיתו של דבר, גם לא כל דבר שהתרחש בעבר הוא אכן מעניין ובעל חשיבות. על כן, מעצם מהותו, עיון היסטורי הוא סלקטיבי וגבולותיו נקבעים הן על פי איכותם של המקורות ההיסטוריים ששרדו ואשר הגיעו לידינו, והן על פי שיקולי דעת שונים של החוקרים, שהם בחלקם שיקולים רעיוניים, בחלקם שיקולים של פרספקטיבה, ובחלקם שיקולים טכניים. נוכח כל אלה, על הלומדים להיות ערים לגישות השונות בחקר העבר ולמגבלות של כל גישה וגישה.

במסגרת לימודי ההיסטוריה הכללית ובאמצעות כלי המחקר ההיסטוריים מטופחת יכולתם העיונית של הלומדים ונחשפים בפניהם רב־גוניתה של האנושות והזיקות והקשרים הקיימים בין קבוצות שונות בחברה האנושית.

לימוד תולדות עם ישראל בתוך המסגרת הזאת הוא ניסיון להכיר ולהבין את עברנו, את תרבותנו ובכלל זה את הרקע ליצירה הדתית־תורנית, ההלכתית והעממית של עמנו לדורותיו.

העיסוק בתולדות עם ישראל מציג את הייחודי והשונה שבו לצד המשיק והמשותף לו ולתולדות כלל האנושות.

"יסוד חשוב בתפיסת החינוך הממלכתי־דתי: הוא הציווי 'בכל דרכיך דעהו'. גם הלימודים הכלליים עשויים לשמש מסילות להכרת פעולתו של הבורא בעולם היצירה והעשייה"¹. לימוד ההיסטוריה, של עם ישראל ושל מדינת ישראל ולימוד היסטוריה בכלל, מאפשר לתלמידים להכיר ולהבין את המורשת הדתית, התרבותית והלאומית שלהם, לחזק את

1 קווים מנחים למדיניות החינוך הממלכתי־דתי (תשנ"ג), משרד החינוך, התרבות והספורט, החינוך הדתי, ירושלים, עמ' 14.

זיקתם לעם ישראל, לארץ ישראל, למדינת ישראל ולחברה המתפתחת בה, ולהכיר את הרקע של הבעיות והאתגרים שעומדים בפניהם מתמודד דורנו. הצורך בפיתוח תכנית לימודים חדשה בהיסטוריה נבע מתמורות שחלו בשנים האחרונות בחברה הישראלית הכללית והדתית כאחת, וכן מהחידושים בתחום החינוך והפדגוגיה ומהתפתחות המחקר ההיסטורי בכללו. שיקולי הדעת של חברי הוועדה בתהליך בניית תכנית זו ובגיבוש עקרונותיה, בהגדרת מטרותיה ובבחירת תכניה, התבססו על: מְתוּוּה התכנים של ועדת המקצוע ומסקנות סקר בנושא "לימודי ההיסטוריה בחטיבה העליונה בחמ"ד" שערך האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, סקר שנבדקו בו עמדות מורים ותלמידים כלפי לימודי ההיסטוריה בבית הספר הממלכתי-דתי, קשיים של מורים ותלמידים שאותרו בתהליך יישום התכנית שנלמדה (תשל"ה ותשל"ט) וציפיות מתכנית הלימודים החדשה. בפיתוח התכנית נתנה הוועדה את דעתה לשוֹנוֹת הקיימת באוכלוסיית התלמידים ולעומס היתר בתכנים הנלמדים.² קהל היעד של התכנית החדשה כולל את המורים, את רכזי המקצוע, את המנהלים, המדריכים והמפקחים בתכנון הוראת היסטוריה בחינוך הממ"ד, וכן את מכשירי המורים ואת הכותבים חומרי למידה ועזרי הוראה.

בתכנית הלימודים החדשה, מוצגים העקרונות, הנחות היסוד, המטרות והתכנים של לימודי ההיסטוריה בחמ"ד. התכנית כוללת פרקי חובה ופרקי בחירה (המסומנים להלן ברשת צבע), ובכך היא מאפשרת למורים לבחור על פי שיקול דעתם ובהתאם לאוכלוסיית תלמידיהם, על איזה מבין הנושאים בכל יחידה ראוי להם להתמקד ולהעמיק את הוראתו, תוך פיתוח מיומנויות חשיבה מגוונות ותוך התמודדות ערכית. - גם בתוך פרקי החובה הורחבו אפשרויות בחירה הנתונות לשיקול דעתם של המורים, בהתאם לאוכלוסיית תלמידיהם ולפי שיקולים פדגוגיים.

2 **תכנית הלימודים בהיסטוריה לכיתות ו'–ט' בבית הספר הממלכתי והממלכתי דתי (תשל"ו)**, משרד החינוך והתרבות, המרכז לתכניות לימודים מעלות, ירושלים ותל-אביב.
תכנית לימודים בהיסטוריה לחטיבה עליונה בבית הספר הדתי (תשל"ט), משרד החינוך והתרבות, המרכז לתכניות לימודים, ירושלים.
רוני, גריסק, רות רז, שרה וידר, חנה, אדן (2001), **סקר על הוראת היסטוריה בכיתות ו'–ב ממ"ד**, משרד החינוך והתרבות, האגף לתכנון ופיתוח תכניות לימודים, המחלקה למחקר והערכה, ירושלים.

השינויים שחלו בתכנית לעומת קודמתה:

- **הרחבת תחומי לימוד ההיסטוריה** – תכנית הלימודים איננה מתמקדת רק בהיסטוריה מדינית ופוליטית כבעבר אלא עוסקת גם בהיסטוריה תרבותית, בהיסטוריה חברתית ואף בהיסטוריה כלכלית של האנושות, ובכללן של העם היהודי. בעקבות זאת כלולים בהן נושאי לימוד כמו: תולדות היצירה הדתית-תרבותית היהודית בימי הביניים, תופעות כלכליות וחברתיות של המודרנה והתמודדות העם היהודי עם קיומו בעת החדשה.
- **שילוב בין גישה אנכית-כרונולוגית-התפתחותית לגישה נושאת (תמטית)** – הפניית חקר ההיסטוריה אל מגוון התחומים הנוגעים לחיי האדם בעבר גיבשה בו גישות אחדות, שונות, לארגון הידע ההיסטורי לצורך הבנתו. גישה אחת היא הגישה האנכית-כרונולוגית-התפתחותית והיא מייצגת התבוננות התפתחותית על פני רצף הזמן בקורות האדם; גישה אחרת היא גישה אופקית-נושאת והיא מתמקדת בהבנת תופעות היסטוריות מרכזיות לעומקן. גישה זאת באה לידי ביטוי למשל בפרק שעניינו התופעות המרכזיות של המודרנה ומאפייניה המרכזיים. בפרק העוסק בתולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל, שולבו הגישה האנכית-כרונולוגית-התפתחותית "מיישוב ארץ ישראל למדינה", והגישה האופקית-נושאת, המתמקדת ב"תקופת הבית הלאומי כמדינה בדרך" בתחומי החיים השונים של היישוב בארץ.
- **שילוב היסטוריה כללית בהיסטוריה יהודית** – ביחידות החובה שולבו נושאים שעניינם תופעות מרכזיות בהיסטוריה הכללית הן כרקע להבנת ההיסטוריה היהודית והן מתוך הכרה בחשיבותן להבנת תולדות האנושות. כאלה לדוגמה הם הסעיפים שנושאים הוא צמיחת הנצרות והאסלאם על עולמן התרבותי והפוליטי בימי הביניים, וכזו היא גם היחידה שנושאה הוא התפתחות תופעות המודרנה.
- **תולדות יהודי ארצות האסלאם** – שולבו בתולדות כלל העם היהודי תוך הדגשת הייחודי להם והמשותף ליהודי כל ארצות התפוצה גם יחד.
- **תולדות הציונות הדתית** – יילמדו כחלק בלתי נפרד מתולדות הציונות והקמת הבית הלאומי ומדינת ישראל בכללם, תוך הדגשת ייחודה של קבוצה זו.
- **נושא החסידות וההתנגדות לה ועולם הישיבות** שצמח מתוכה נדונים בתכנית במתכונת חדשה, אשר לפיה הדגש הוא על ההתמודדות של שתי הקבוצות אלה עם המודרנה בעת החדשה ועל תרומתן לחיזוק זהותו של היהודי בכלל ושל היהודי השומר מצוות בפרט.

עקרונות התכנית:

- **ארגון הנושאים והתכנים סביב סוגיות ורעיונות מרכזיים** – גישה זו מזמנת שיח לימודי בכיתה ומאפשרת למורים להפעיל אסטרטגיות הוראה מגוונות המעודדות את התלמידים ליטול חלק פעיל בתהליך הלמידה. כמו כן גישה זו מאפשרת הבניית ידע וטיפוח כישורי חשיבה מסדר גבוה בצד לימוד חווייתי. למידה בדרך זו תאפשר לתלמידים להעמיק את הבנתם בנושאים הנלמדים.
- **עקרון הרציפות וההמשכיות, שילוב בין תְּמָה וכרונולוגיה** – בחירת נושאי הלימוד התמטיים נעשתה ככלל על פני הרצף הכרונולוגי, כדי להעמיק בקרב התלמידים את המודעות לקיום המשכיות והתפתחות בתולדות עם ישראל ובתולדות האנושות לאורך הדורות.
- **רלוונטיות** (נגיעה ושייכות) – בבחירת נושאי הלימוד נשקלה השאלה: האם הנושא מהותי להבנת תחום הדעת ועד כמה הוא משמעותי ללומדים.
- **הדגשת ההיבט הערכי** – בבחירת תוכני הלימוד ויעדיהם הושם דגש על חשיפת הערכים שעמדו ביסודן של ההחלטות ההיסטוריות שנקטו בתקופות השונות יחידים – מנהיגים – וחברות.
- **שילוב בין ההיסטוריה הכללית לתולדות עם ישראל** – תולדות עם ישראל נלמדות הן כהיסטוריה הייחודית של העם היהודי, והן בתוך ההקשר של ההיסטוריה הכללית תוך בחינת קשרי הגומלין ביניהן.
- **הצגת הנושאים מנקודות ראות שונות** – כדי שהלימוד בבית הספר ישקף את ההיסטוריה על כל מורכבותה, יתנהל הדיון בנושאי הלימוד מנקודות ראות שונות הנובעות מגישות שונות ומהשקפות עולם שונות של בני התקופה ההיסטורית הנלמדת והן של ההיסטוריונים החוקרים.

מבנה תכנית הלימודים ליחידות החובה³

התכנית מיועדת לתלמידי כיתות ט'-י"ב. פריסת תוכני הלימוד לאורך ארבע שנות לימוד נעשתה מתוך התחשבות במבנה הלימודים במסגרות החינוך העל-יסודי בחמ"ד, שרובן מתפרסות על ארבע שנות לימוד.

תכנית זו מתבססת על ידע, הבנה ואסטרטגיות חשיבה שנרכשו במגל הראשון של לימודי ההיסטוריה, בכיתות ו'-ח'.

כל אחד מנושאי הלימוד שבתכנית נפתח ב**מבוא** וברשימת **מטרות אופרטיביות**, ובהמשכו מפורטים **התכנים** הכלולים בו, ומצוין מספר **שעות ההוראה-למידה** שמומלץ להקצות לו. התכנים מוצגים בטבלה שכותרות עמודותיה הם: **פרקי הלימוד ושעות הוראה** מומלצות, **סוגיות מרכזיות** ופירוט **מוקדי ההוראה-למידה**,

דוגמאות לפיתוח **מיומנויות חשיבה מסדר גבוה** שמזמן לימוד הנושא והערות דידקטיות כהצעות למורה.⁴

התכנית מותאמת למספר השעות שהוקצו ללימודי ההיסטוריה לכל שכבת גיל לפי הפירוט שלהלן:

כיתה ט' – 60 שעות שנתיות, 2 שעות שבועיות, 30 שעות לכל נושא מנושאי הלימוד.

נושאי הלימוד:

- 1 "הנהגה, חברה ודת בישראל, בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד"
2. "ימי הביניים: יצירה וקהילה יהודית על רקע החיים כמיעוט בקרב עולם נוצרי ובקרב עולם מוסלמי"

הערה: ההערכה בכיתה ט', תהיה הערכה בית-ספרית.

כיתות י'-י"ב – 180 שעות שנתיות, 30 שעות שנתיות נוספות ללימוד נושא השואה, בסך הכול 210 שעות שנתיות.

נושאי הלימוד:

- בכיתה י' 3. "מסורת ומודרנה בתולדות ישראל והעמים בעת החדשה" (90 שעות שנתיות)
4. נאציזם ושואה (30 שעות שנתיות)
5. "מיישוב הארץ להקמת מדינה בארץ ישראל" (90 שעות שנתיות)

3 תכניות הלימודים ליחידות הבחירה יפותחו בעתיד הקרוב.

4 הדוגמאות פותחו בהשראת המסמך "אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה" שפותח באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים. ראו הערה 5 להלן.

מטרות התכנית

1. הכרת אירועים היסטוריים מרכזיים והבנת משמעותם כאירועים מכוננים בתולדות ישראל והעמים.
2. הבנה כי המציאות בהווה מושפעת מאירועים ותהליכים שהתרחשו בעבר, ושפעולות הנעשות בהווה יש בהם כדי להשפיע על עיצוב העתיד.
3. הבנה שקיימת השפעת גומלין בין עמים ובין חברות במהלך ההיסטוריה.
4. הערכת פעילותם והשפעתן של דמויות (גברים ונשים) מרכזיות על החברה ועל תהליכים היסטוריים.
5. הבנת השפעתן של אידיאולוגיות על תהליכים היסטוריים.
6. הבנה שכל נושא, אירוע או תהליך נצפה ונדון על ידי ההיסטוריונים החוקרים ובידי בני תקופות שונות מתוך נקודות ראות שונות הנקבעות לפי השקפת עולמם.
7. עמידה על ההבדל שבין הסבר והבנה לבין הצדקה מוסרית.
8. טיפוח סובלנות וכבוד כלפי עמדות, השקפות ומסורות של אנשים שונים ושל חברות שונות.
9. הבנת מרכזיותם של ערכי ההלכה ושל האמונה בתולדות עם ישראל.
10. הבנת מרכזיותה של ארץ ישראל בתודעה היהודית לאורך תולדות עם ישראל.
11. טיפוח תודעת השותפות היהודית, ומתוכה פיתוח תחושת אחריות להמשך קיומו של העם היהודי.
12. הבנת חשיבותה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי.
13. פיתוח אסטרטגיות חשיבה, כישורים ומיומנויות הדרושים ללימוד ההיסטוריה:⁵
 - **התמצאות בציר הזמן** – לפני הספירה ואחרי הספירה
 - **יישום** – יכולת להשתמש בידע נלמד במצבים חדשים
 - **השוואה** – הגדרת תבחינים להשוואה וזיהוי הדמיון והשוני על פי תבחינים
 - **מיון** – יצירת קטגוריות על בסיס תכונות משותפות של פריטים וקבוצות פריטים לקבוצות קטגוריות על פי תכונותיהם
 - **איתור ואיסוף** מידע ממקורות מידע מגוונים ורלוונטיים

5 המטרות נגזרו מתוך המסמך "אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה" ומתוך המסמך "מידענות מתווה לפיתוח" ראו באתר האגף לתכניות לימודים.

חשיבה – http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Portal/Kishurim/Chashiva.htm

מידענות – http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Portal/Kishurim/Meidaanut.htm

- **הבחנה בין מקורות מידע ראשוניים לבין מקורות משניים ובחירה** מושכלת של מקור המידע בהתחשב בסוג התוכן שהמקור מספק כמו: הבעת עמדה, תוכן עובדתי, תוכן רשמי
- **קריאה ביקורתית** – טקסטים כתובים: מקורות היסטוריים, ספרות יפה מקורות חזותיים: ממצאים ארכיאולוגיים, מפות, מטבעות, תמונות, דיאגרמות, גרפים, סרטים; מקורות שמע (אודיו): עדויות; ומקורות אחרים רלוונטיים לנושא
- **ניתוח הטקסט בהקשר שלו** – זיהוי רכיבים וקשרים: הבחנה בין עיקר לטפל, זיהוי הרעיונות המרכזיים שבטקסט, הבחנה בין עמדה לבין עובדה, בין טענה להשערה; הבחנה בין סיבות לבין תוצאות ומסקנות; זיהוי נקודת המבט או השקפת העולם של הכותב; זיהוי הטיעונים בטקסט וניתוחם בהתייחס לטענות המרכזיות שבו; גילוי הנחות סמויות בין שורות הטקסט
- **הסקת מסקנות** מבוססות ומנומקות
- **מיזוג מידע** – חיבור בין רעיונות מרכזיים ופרטי מידע חשובים ממקורות מידע שונים על מנת ליצור ידע חדש; ייצוג מידע או ידע בדרכים מגוונות
- **טיעון** – ניסוח טענה והצדקתה תוך שימוש בממצאים, בראיות ובהסברים
- **שיח טיעוני** – השתתפות פעילה בדיון תוך ניסיון לשכנע בצדקת טענה נבחרת או להפריכה באמצעות ראיות והסברים
- **הצדקת הידע והערכתו** – שיפוט איכות הידע מבחינת הרלוונטיות והאמינות שלו, תוך מתן פרשנות אישית; חשיבה ביקורתית על תהליכים היסטוריים תוך התמודדות עם הצדקות או אי-הצדקות מוסריות
- **שאלת שאלות** – ניסוח שאלות העוסקות בתופעות, בסוגיות או בדילמות שנדרש להן המשך בירור או חקר
- **עבודה בצוות** והשתתפות פעילה בדיון; שמירה על **כללי שיח** תרבותיים
- **החלטת החלטות בצוות**
- קבלת **משוב וביקורת** ויכולת **יישומה**
- מתן **משוב וביקורת בונים** מנומקים ומבוססים
- **הערכת עבודת הצוות** ותרומתו הייחודית של כל אחד מחבריו לתוצאות העבודה.

דרכי הוראה ולמידה

השגת מטרות תכנית הלימודים מותנית במידה רבה בדרכי ה"הוראה, למידה והערכה" (ה.ל.ה.) שייבחרו ויישמו במהלך ההוראה בכל אחת מדרגות הכיתה. ועדת התכנית ממליצה למורים לאמץ אסטרטגיות הוראה ברוח הגישה הקונסטרוקטיביסטית בבואם לתכנן את תכנית ההוראה, שכן "למידה אינה משהו שקורה ללומדים – אלא משהו שקורה על ידי הלומדים" (Zimmerman, 1986). על פי גישה זו, נקודת המוצא בתכנון עבודת המורה אינה ההתייחסות ליכולת הלמידה של התלמידים ולרקע הסביבתי של הלומדים כנתונים קבועים ובלתי משתנים, אלא מתן אָמון ביכולותיהם של הלומדים. ההשתמעות המעשית של גישה זו היא שתכנית ההוראה צריכה לכלול אירועי למידה שיעודדו את הלומדים לקחת חלק פעיל בתהליך הלמידה והערכה. מעורבות הלומדים בתהליך זה עשויה לשפר את הישגיהם הלימודיים והערכיים.⁶ להלן יובאו כמה המלצות לאסטרטגיות הוראה, למידה והערכה הנובעות מהגישה הקונסטרוקטיביסטית.

למידה בדרך החקר

הנחת היסוד של הלמידה בדרך החקר הינה שידע משמעותי אינו נלמד מעצמו. ידע אינו רק קליטת מידע, אלא צורה של יישום מידע בצורה אינטליגנטית. רק השתתפות פעילה של התלמידים יכולה לאפשר הבנת האופן שבו מצוי אצלם הידע. דיואי ראה חקר בהעלאת שאלה ובחיפוש דרכים תקפות לענות עליה תוך הפעלת חשיבה ברמה גבוהה. למידה בדרך החקר מאפשרת פיתוח חשיבה רציונלית, יצירתית, ביקורתית ורפלקטיבית על אודות נושאי הלמידה. במהלך הלמידה בדרך החקר מתמודדים התלמידים עם בעיות מורכבות הכרוכות בבחירה ובקבלת החלטות באשר לנושאים הנלמדים, למקורות מידע, לשאלות שאלות, לבחינת טיב ורמה של שאלות, לחיפוש מענה עליהן, לאיתור ולאיסוף מידע ממקורות שונים, לעיבוד ולאירגון מידע זה מחדש ולהציגו בצורה בהירה ומובנת. למידה בדרך החקר תשולב בהיקפים שונים במהלך לימוד הנושאים השונים המוצעים בתכנית.

6 מ' בירנבוים, צ' יועד, ש' כ"ץ, ה' קמרון (2004), **בהבניה מתמדת**, משרד החינוך התרבות והספורט והוצאת מעלות, ירושלים ותל-אביב.

השיח הלימודי

השתתפות בשיח לימודי (הכולל בין השאר דיונים במליאה, בימות דיון, השיח הסוקרטי וכד') תלויה במחויבות ובמוטיבציה של המשתתפים להיות מעורבים, לשתף פעולה ולתרום לו. בעת ההשתתפות בשיח לימודי מפעילים המשתתפים מיומנויות חשיבה כמו שאילת שאלות, הבאת ראיות ודוגמאות מנומקות;

הם מנסחים טיעונים, מעריכים ומבקרים את רעיונותיהם ואת רעיונות עמיתיהם וכד'. כמו כן, במהלך שיח לימודי מפתחים המשתתפים מיומנויות תקשורת ומיומנויות בין-אישיות הכוללות בין השאר שיתוף פעולה, ניהול משא ומתן, גילויי סבלנות וסובלנות לדברי אחרים ועוד. מומלץ מעת לעת ובהתאם לנושא הנלמד, לבקש אותם של התלמידים ולידע שלהם בתחום, לתכנן אירועי למידה במתכונת של שיח לימודי במליאה או בקבוצה; מוצע להקים "בימות דיון" סביב סוגיה או בעיה משמעותית.⁷

משחקי הדמיה

במשחקי הדמיה אפשר להפעיל את הלומדים כמו ב"משחק תפקידים" וכמו בעריכת "משפט היסטורי". שיטות לימוד אלה שבהן התלמידים נדרשים לחדור לרוח התקופה ההיסטורית ולהיכנס לעורן של דמויות ושל ממלאי תפקידים שאותם עליהם לגלם או לייצג, תורמת לפיתוח חשיבה מדמה, ליכולת גיבוש דעות ועמדות ולפיתוח כושר הערכה ושיפוט הנרכשים תוך כדי עימות בין עמדות ודעות שונות.

לימוד באמצעות "משפט היסטורי" מזמן אפשרות להכיר את רוח התקופה והבנתה מתוך "מעורבות אישית", "השתתפות" באירועים מכוננים, "שיג ושיח" עם דמויות מרכזיות שפעלו בתקופות שונות, הבנת מחלוקות שרווחו בין אנשי התקופה הנלמדת וכד'. גילום דמותה של אישיות מסוימת עשוי לעורר לעתים אמפתיה ואף הזדהות אתה או לעורר סקרנות והתעניינות בנושא שבמרכז האירוע.

המשפט ההיסטורי מאפשר להתבונן באירועים ובדמויות התבוננות ביקורתית, והוא מחדד את יכולת ההבחנה בין ניתוח האירוע או התהליך לבין שיפוטו מבחינה מוסרית. מכאן שמשחקי הדמיה עשויים לתרום להעמקת ההבנה של הלומדים את ההיסטוריה הכללית והיהודית, ולטיפוח אסטרטגיות חשיבה ברמות גבוהות, והם מזמנים גיבוש דעות ועמדות מנומקות תוך כדי עימות עם הזולת, המבוסס על טיעונים.

7 שם.

למידה חוץ כיתתית

סיורים באתרים היסטוריים וביקור במוזאונים היסטוריים כמו: מצדה, הרודיון, הבית השרוף ברובע היהודי בירושלים, מוזאון ההעפלה בעתלית, אתר ההנצחה בכפר עציון, "יד ושם", מוסיפים ללמידה ממד ייחודי שאין אפשרות להעבירו באמצעים אחרים. היציאה מהכיתה למקום ההתרחשות תורמת לחוויה רגשית המרחיבה ומגוונת את הכרת האירועים וההתרחשויות, מעצימה את חוויית הלמידה, חושפת בפני התלמידים היבטים גאוגרפיים וסביבתיים ומעמיקה את הבנתם בנושא הנלמד. במפגש בלתי אמצעי עם חפצים ומוצגים במוזאון או בכל אתר אחר שבו מצויים פריטי תרבות חומרית מומחשים חיי היוס-יום של התקופה, והתלמידים חווים את רוח התקופה.

צפייה בסרטים

בתהליך ההוראה-למידה חשוב לשלב: סרטים תיעודיים, יומני חדשות וסרטים עלילתיים, בייחוד במהלך לימוד תולדות המאה ה-20 והמאה ה-21. כך לדוגמה בלימוד תולדות היישוב ותולדות מדינת ישראל, מלחמות העולם הראשונה, מלחמת העולם השנייה והשוואה מומלץ לשלב בתהליך ההוראה למידה פרקים רלוונטיים מהסדרות "עמוד האש" ו"הכול אנשים". סרטים תיעודיים הם מקורות היסטוריים, שניתן להפיק מהם מידע מנקודות מבט שונות: פוליטית חברתית ותרבותית. צפייה ביצירה קולנועית רלוונטית, תורמת להבנה טובה יותר של המציאות ההיסטורית הנחקרת; והיא מוסיפה ממד חווייתי ללימוד.

צפייה מודרכת בסרט מזמנת דיון ושיח לימודי שבו הלומדים מגיבים, מנתחים את המידע שעל גבי המרקע, מתייחסים למסרים המובעים בו ומפעילים מיומנויות שיפוט והערכה על הסוגיות שהועלו בסרט. ללימוד באמצעות סרטים והיכולת להבחין בין סרטים עלילתיים לבין סרטים תיעודיים יש גם "ערך מוסף" – טיפוח צפייה ביקורתית מושכלת באמצעי התקשורת הוויזואליים ופיתוח כלים להבנה ולניתוח המידע המועבר באמצעים אלה.

הערכה כמעצבת הוראה

בנושא "הערכת הישגים", קיימות שתי גישות מרכזיות השונות זו מזו:⁸
א. **הגישה האיכותית**, שעל פיה נתפסת ההערכה כ"הערכה לשם למידה (הל"ל)", המוכרת גם בכינוי "הערכה מעצבת".

ב. **הגישה הכמותית**, שעל פיה נתפסת ההערכה כ"הערכה של הלמידה (הש"ל)", המוכרת גם בכינוי "הערכה מסכמת".

בתהליך יישומה של התכנית מומלץ לאמץ את הגישה האיכותית בהערכה (הל"ל) כדי לשפר את ההוראה ולקדם את הלמידה. לפי גישה זו, ההערכה אינה אירוע חד-פעמי המתרחש בנקודת זמן נתונה וידועה מראש. ההערכה הינה חלק בלתי נפרד מתהליך הלמידה וההוראה (הל"ה – הוראה-למידה-הערכה). מטרתה היא שהלומדים והמורים יתכננו את עשייתם בעת התרחשותה, יבחנו באיזו מידה הושגו היעדים, יאתרו נקודות חוזק, קשיים וכשלים. תרבות הערכה זו מכוונת את הלומדים ואת המורים לאסוף ראיות על עשייתם ועל הבנתם, תוך כדי שיפוט הראיות המצטברות. יסודה של גישה זו הוא בתפיסה הקונסטרוקטיביסטית של הלמידה, המדגישה את יצירת הידע והבנייתו על ידי הלומדים בתהליך בנייה פרשני, כלומר תוך חיפוש משמעות והסבר לידע ההולך ונבנה. למידה כזו כרוכה בפיקוח התלמידים על תהליכי למידתם, על הערכת תהליך הלמידה והידע הנבנה, ועל התאמת אסטרטגיות למידה וחשיבה לצרכים.

להלן פירוט הכלים המרכזיים להערכה, שאפשר להשתמש בהם שימוש מושכל במהלך הלמידה וההוראה. בכלים אלה אוספים התלמידים והמורים ראיות על תהליכי הלמידה ומעריכים את הבנת הנלמד, מפרשים ראיות אלה ומיישמים את מסקנותיהם על מנת לקדם את הישגיהם:

- תלקיטים (פורטפוליו);
- מבחנים מסוגים שונים (בתנאי שיפוחו על פי העקרונות הנ"ל).⁹

8 שם, שם יחידה 7.

9 דוגמאות ליומני תיעוד הלמידה, לתלקיטים ולכלים נוספים בהערכה אפשר למצוא אצל מ' בירנבוים (1997) **חלופות בהערכת הישגים**, רמות, תל אביב.

מ' בירנבוים (1999) (עורכת) **הערכה מושכלת – מתאוריה למעשה**, רמות, תל אביב.
איך עושים את זה, מדריך מעשי לחלופות להערכת הישגים (תשס"ג). האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, מעלות, ירושלים.

מדריך להוראת אזרחות, (תשס"ד) האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, מעלות, ירושלים.

תלקיט (פורטפוליו)

תלקיט הוא אוסף מכוון של חלק מעבודות הלומדים שנבחרו במהלך השנה בקפידה על ידי הלומדים בְּמַגְמָה להביאם כראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה שלהם בחומר הנלמד. התלקיט משקף את מאמציהם, התקדמותם והישגיהם של הלומדים במקצוע הנלמד.

התלקיט משמש מכשיר להערכה מתמשכת של תהליך הלמידה ותוצאותיה, ומעיד על תהליך הבניית הידע של הלומדים במהלך למידתם. מאחר שהתלקיט נבנה על ידי כל לומד ולומדת, הוא משמש אמצעי לביטוי עצמי, ייחודי.

עקרונות לבניית תלקיט:

הלומדים יקבעו וינסחו עם המורים:

א. קריטריונים ברורים לבחירת החומר שייכלל בתלקיט;

ב. קריטריונים ברורים לשיפוט החומר.

הלומדים יהיו אחראים לניהול התלקיט במשך שנת הלימודים ולבחירת הראיות שייכללו בו. בתלקיט אפשר לכלול פריטים מסוגים שונים: כתובים, מוקלטים, חזותיים וכד', כגון: שיעורי בית, מבחנים, תוצרי מטלות ביצוע, תוצרי חקירה עיונית; או תוצרים כמו: דו"ח, דגם, מצגת, עיתון וכיו"ב, רפלקסיה והערכה עצמית, הערכות עמיתים, תצפיות. כל פריט שייבחר להיכלל בתלקיט ילווה בהסבר: מדוע נבחר, מה הוא אמור לייצג, איך נוצר, מה היו הקשיים בביצועו, כיצד התגברו על הקשיים, מה הערך המוסף של פריט זה לעולם הידע של הלומדים וכדומה.

ידועים שלושה סוגים עיקריים של תלקיטים:

א. תלקיט עבודות נבחרות שבו הלומדים מציגים את העבודות הטובות ביותר שביצעו בשנת הלימודים;

ב. תלקיט תהליך שבו הלומדים כוללים דוגמאות המבטאות את תהליך למידתם, ולכן הוא כולל עבודות טובות וטובות פחות, ובתנאי שהן מייצגות את התפתחותם של הלומדים בתהליך למידתם;

ג. תלקיט משולב המשלב את שני הסוגים הנ"ל.

חשוב מאוד שהמורים והלומדים יגדירו לעצמם מראש מהי מטרת התלקיט ויבנו במשותף קריטריונים ברורים להערכתו.

מבחן

המבחן ככלי הערכה הוא חלק בלתי נפרד מתהליך ההוראה-למידה. בתהליך זה של הוראה-למידה-הערכה צריכה להיות הלימה בין מטרות ההוראה, דרכי הביצוע (אסטרטגיות הוראה-למידה) ודרכי הערכה. הבחנים והמבחנים יינתנו בכתב או בעל פה בזמן מוגדר, על יחידת חומר מוגדרת. לעתים גם בעזרת ספר פתוח ובשימוש מושכל בחומרי עזר. הבחנים והמבחנים יתבצעו במסגרת הכיתה או כמבחן בית.

המבחן עשוי לשמש את המורים באופנים שונים ולמגוון יעדים:

כלי אבחנה לתכנון פעולות ההוראה-למידה בהתאם לצורכי התלמידים;

משוב למורה ולתלמידים על תהליך למידה שהתרחש בכיתה ועל התפתחות החשיבה של התלמידים;

כלי מעקב מתמיד אחר תהליך ההוראה-למידה לעיצוב ההוראה;

כלי לסיכום תהליך ההוראה-למידה.

המבחן אמור לכלול מגוון שאלות שמשקפות דגימה רחבה של תכנים וכן מיומנויות ותפקודי חשיבה המנוסחים במטרות ההוראה של תכנית הלימודים, שאת מידת השגתם מבקשים להעריך. לשם כך ייבנה מבחן שיש לו תקיפות גבוהה – כלומר הוא בודק את מרב מטרות ההוראה והנושאים שנלמדו בכיתה.

לפיכך יכלול המבחן שאלות ברמות חשיבה גבוהה – הערכה, שיפוט, יישום, מיון מידע – לצד שאלות הבודקות מיומנויות של ידע והבנה ברמה נמוכה או שאלות המשלבות רמות חשיבה שונות. אין להסתפק במבחן הכולל שאלות שמתבססות על זיכרון ושינון בלבד.

התכנית לכיתה ט'

נושא 1. הנהגה, חברה ודת בישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד (30 שעות שנתיות)

מבוא

עניינו של נושא זה – תהליכי עיצוב זהותו הדתית והלאומית של עם ישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד. באותם ימים התמודדו היהודים עם המתח בין החיים תחת שלטון וחסותן של האימפריות הגדולות לבין שאיפות לחזרה לריבונות ולחירות מדינית ודתית. תוך כדי התמודדות עבר העם היהודי תהליכים חברתיים ודתיים משמעותיים שתרמו לעיצוב דמותו הדתית-לאומית. הדיון ההיסטורי על ימי הבית השני מזמן אפשרות לעסוק בדילמות ובנושאים רלוונטיים ומשמעותיים לחייהם של תלמידים בביה"ס הממ"ד במציאות הישראלית כיום. עניינים כמו: עצמאות מדינת ישראל, מתח ותחרות בין קבוצות שונות בחברה על צביון המדינה היהודית וההתמודדות עם החשיפה לתרבויות שונות. כמו כן הכרת הרקע ההיסטורי של השתלשלות התורה שבעל פה ושל פעילות חכמי ארץ ישראל ובבל מאפשרת לתלמידים להבין כיצד הפכה התורה שבעל-פה לתורת חייו של העם.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את השינויים שחלו במעמדם המדיני של יהודי ארץ ישראל עם חילופי השלטון בארץ ויבחנו את השפעת מעמדם המדיני על זהותם הדתית והלאומית
2. יבינו את הגורמים לצמיחת מעמד החכמים ככוח הנהגה המרכזי של העם היהודי
3. יבינו ויעריכו את פועלם של מי שעמדו בראש שבי ציון ושל חכמי המשנה והתלמוד, להמשך הקיום היהודי בשעתם, ואת היסודות שהניחו להלכה, למחשבה ולזהות היהודית לדורות
4. יבינו את הסיבות לכיתתיות שאפיינה את החברה היהודית בימי הבית השני ויבחנו את השלכותיה של הכיתתיות על החברה היהודית
5. יבינו את הנסיבות שגרמו למעבר מרכז החיים והנהגה היהודית מארץ ישראל לגולה.

תכנים

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומקדי הוראה	פרקי הלמידה
<p>הפרק ימלי שיבת ציון, והתקופה הפרסית מתבסס על ידע שנרכש במעגל הלמידה הקודם .</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות זיהוי רכיבי מורשת הבית הראשון, שאותם רצו שבי ציון לשקם, והסקת מסקנות בדבר שאיפתם לחידוש הממלכה הריבונית.</p> <p>טיעון הצהרת כורש אפשרה קיום אוטונומיה דתית. הצדקת הטיעון בהסתמך על מקורות מידע שונים.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות זיהוי הרכיבים בהתנהגות העם בימי הבית הראשון ובגולת בבל, והסקת מסקנות מפעילותם של עזרא ונחמיה באשר לדמותו הראויה של העם.</p>	<p>הגורמים שהשפיעו על גיבוש אורח החיים והזהות היהודית</p> <ul style="list-style-type: none"> ● תרומת מורשת הבית הראשון: <ul style="list-style-type: none"> - שאיפות לחידוש ממלכה ריבונית בארץ ישראל, שבמרכזה – בית המקדש - תרומת הצהרת כורש לחידוש החיים הדתיים בארץ ולעיצוב דפוסי התנהגה. - בניין הבית השני ומשמעותו לגיבוש דפוסי התנהגה חדשים בחברה היהודית (ממלכה לכהונה וסיום הנבואה) <ul style="list-style-type: none"> - עיצוב 'הנהגת חכמים' ומוסדותיה – "הכנסת הגדולה" ● תרומת פעילותם של עזרא ונחמיה: <ul style="list-style-type: none"> - גירוש הנשים הנכריות - הפצת לימוד התורה - דחיית השומרונים 	<p>א. ימלי שיבת ציון, והתקופה הפרסית 538 לפנה"ס – 332 לפנה"ס (פרק בחירה) 4-5 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלמוד
	<p>העלאת מגוון זעות</p> <p>הצגת טקסט כתוב של ויכוח בין מתיוון לבין שומר אמונים, על יחסם לתרבות ההלניסטית. בוויכוח יבואו לידי ביטוי מצד אחד מידת הפתיחות כלפי התרבות ההלניסטית ומן הצד האחר – מידת ההתנגדות לה.</p> <p>הצדקת טיעון או שלילתו</p> <p>הצדקת הטענה שהשגת העצמאות המדינית על ידי החשמונאים הייתה חשובה לשמירה על ייחודם הדתי של יהודי ארץ ישראל או שלילת טענה זו.</p>	<p>זריכי החברה היהודית לשמירת הייחוד</p> <p>הזתי והתברנות:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ההשפעות ההלניסטיות על החברה היהודית והותה : - התפלגות החברה היהודית בין מתייוונים לבין שומרי אמונים <p>מאטונומניה דתית לעצמאות מדינית:</p> <ul style="list-style-type: none"> - מאבק החשמונאים בגרות הדתיות והשגת העצמאות המדינית כמסגרת לשמירת העצמאות הדתית 	<p>ב. ממלכת החשמונאים בתקופה ההלניסטית (8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>פעילות זו מתבססת על הכרת גורמי הפיצול שהובאו בכל הסעיפים הקודמים ועל הבנתם.</p>	<p>השוואה קביעת תבחינים להשוואה בין הכיתות. בהשוואה צריך לבוא לידי ביטוי ההבדל בין הכיתות בתחום הדתי והחברתי.</p> <p>טיעון – ניסוח נימוקים לטענה "בגלל שנאת חינם חרבה ירושלים" תוך שימוש בממצאים, בראיות ובהסברים.</p> <p>הגדרת בעיה והעלאת פתרונות האם היה אפשר למנוע מלחמת אחים? אילו דרכי התנהלות היה צריך לנקוט כדי למנועה? הבאת נימוקים, ראיות והסברים. להצעת דרכי ההתנהלות</p> <p>זיהוי, ניתוח סיבות והסקת מסקנות זיהוי הסיבות לפיצול בחברה היהודית וניתוח והסקת מסקנות לגבי הקשר הסיבתי בין הפיצול לבין החורבן.</p>	<p>השפעת הפיצול בחברה היהודית על החורבן 1. הגורמים לפיצול ולרבי-גוניות בחברה היהודית: ● פרשנויות שונות לחזון עיצוב החברה והזהות היהודית - הכיתות בישראל (פרושים, צדוקים, איסיים, נוצרים ואשונים) ● עמדת הקבוצות השונות בחברה היהודית ביחסן לשלטון הרומי ולשלטון היהודי בעקבות איבוד החירות והעצמאות המדינית (ממדינת חסות בימי החרוץ לפורבובניציה רומית תחת שלטון הנציבים) - נאמני השלטון הרומי - הקנאות המדינית והמאבק להחזרת שלטון יהודי על ארץ ישראל - עמדת החכמים: הוויכוח הרעיוני הפנימי בין תמיכה בקנאים לבין תמיכה במתונים 2. המרד הגדול בשלטון הרומי על ארץ ישראל: מלחמת האחים וחורבן הבית השני</p>	<p>ג. החברה היהודית בשלהי ימי הבית השני בתקופה הרומית 67 לפנה"ס - 70 לסה"נ (8-7 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיינוניות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלומד
<p>מתבסס על ידע בנושא "מרד בר כוכבא" שנרכש במעגל הלומד הקודם, בחטיבת הביניים.</p>	<p>העלאת השערות, הסקת מסקנות, דימוי תרחישים אפשריים לתגובתו של העם היהודי שנישאר בארץ ישראל לאחר חורבן הבית, ולהתנהגותו בתחום הדתי ובתחום הלאומי. יש לכסס את ההשערות על מקורות ועל ידע קודם על אודות מרכזיות המקדש בחיי העם במי הבית השני.</p> <p>העלאת מנון וקודות מבט ויכוח על סמך המקורות בדילמה "האם נכון היה לצאת למרד בר כוכבא?"</p> <p>ייצוג מידע – בחירת צורת ייצוג מידע למשל תרשים או טבלה, המתאימה לתיאור השתלשלות ההנהגה היהודית מהמלוכה במי הבית הראשון עד להנהגת הנשיאים לאחר החורבן. צורת הייצוג צריכה לכלול התייחסות לצינוי הדרדך המורכזים בצמיחת 'הנהגת הכמנים' כהנהגה לאומית. בצורת הייצוג תרשים יש להביא לדי ביטוי את הקישור בין חלקיו באמצעות דברי הסבר.</p>	<p>הנסיבות והגורמים לצמיחת הנהגת הכמנים כהנהגה לאומית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ההתמודדות עם החלל הריק שהותיר החורבן בתחום הדתי והמדיני. • פועלם של הכמני דור יבנה לקיום חיים דתיים ללא בית המקדש • הקמת מרכזי התורה ומרכזי הנהגה חלופיים בארץ ישראל בעקבות כישלון מרד בר כוכבא (נדודי הסנהדרין בארץ) • פיתוח ספרות התורה שבעל-פה כמעצבת החיים היהודיים: הספרות התנאית ועריכת המשנה והתהוות התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. • חיזוק מעמד הנשיאים – השפעה על ריכוזים יהודיים בגולה. 	<p>ד. תקופת המשנה בימי השלטון הרומי משנת 70 לספירת הנוצרים עד ראשית המאה השלישית לספירה (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיינוניות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת אפשרויות מנוונות לצורך פתרון בעיה</p> <p>הגדרת בעיה שענייניה: האוטונומיה יהודית בארץ ישראל בימי הרומים.</p> <ul style="list-style-type: none"> - הצעת מנוון אפשרויות פתרון - השוואה בין האפשרויות השונות - בחירה באפשרות מועדפת והנמקתה על סמך ראיות והסברים <p>טיעונים 'בעד ונגד' מבוססים על המקורות</p> <p>טיעונים בעד ונגד תופעת הירידה לכבל בימי האמוראים.</p> <ul style="list-style-type: none"> - ביסוס הטענות על ראיות (עדויות) מתאימות על אודות המצב בארץ ישראל לעומת המצב בכבל. - הצגת הטיעונים בדיון כיתתי. 	<p>הגורמים לירידת ארץ ישראל כמרכז ההנהגה לאומי ודתי לעם היהודי בגולה ובארץ ישראל</p> <ul style="list-style-type: none"> • הפגיעה באוטונומיה היהודית ירידת מעמדה של הנהיגות בארץ ישראל עד ביטולה על ידי הרומים בראשית המאה החמישית לסה"נ <ul style="list-style-type: none"> • התגברות הירידה מארץ ישראל לכבל • עליית כוחן ומרכזיותן של ישיבות בבבל ושל התלמוד הבבלי 	<p>ה. תקופת האמוראים (נושא בחירה) (4-5 שעות)</p>

נושא 2. ימי הביניים: יצירה וקהילה יהודית כמיעוט בתוך עולם נוצרי ועולם מוסלמי (30 שעות שנתיות)

מבוא

ימי הביניים הם תקופה שבה התגבשו המורשת ומנהגי קהילות ישראל בתפוצות השונות בארצות הנוצריות במערב אירופה ובמזרחה ובארצות האסלאם. באותה תקופה עוצב גם עולמן של אותן דתות מונותאיסטיות: הנצרות והאסלאם.

יחידה זו ממוקדת בהתפתחות הפנימית של העם היהודי בגולה כמיעוט בתוך הסביבה הלא־יהודית (נוצרית ומוסלמית). הקשיים שעמם התמודדו היהודים בימי הביניים היוו להם אתגר לחיזוק הלכידות החברתית, לעיצוב חיי הקהילה היהודית ולפריחת היצירה התרבותית המגוונת בתחום המשפטי־הלכתי, בפרשנות התנ"ך המשנה והתלמוד, בפילוסופיה ובספרות. בצד כל אלה, היו היהודים מעורבים בפעילות הכלכלית במדינות שחיו בהן, דיברו את שפות סביבתם הנוכרית וגם הכירו היטב את תרבותה.

התלמידים בחמ"ד הפוגשים במהלך שנות לימודיהם ביצירה התרבותית היהודית, שנכתבה בימי הביניים, מתוודעים במסגרת לימוד נושא זה לרקע ההיסטורי שלהם ובכך מעמיקים את הבנתם ביצירות אלו.

העמקה בלימוד נושאים נבחרים הקשורים בתקופה מעצבת זו בתולדות ישראל והבנתם עשויות לתרום לחיזוק הזהות היהודית של התלמידים.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו כי תקופת ימי הביניים הייתה תקופה של התפתחות משמעותית בתחומי התרבות והדת בכל הדתות המונותאיסטיות
2. יבינו את חשיבותו של ההיבט הדתי בעיצוב מעמד המשפטי והחברתי של היהודים כמיעוט דתי־אתני בימי הביניים
3. יבינו שהתפתחותן של הקהילה והיצירה היהודית בגולה היו הביטוי של המשך קיום העם היהודי.

תכנים

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>החומר בנושא זה יילמד ברמת ידע כבסיס להבנת מקומן המרכזי של הדתות בימי הביניים ולהבנת השפעת שלטון על חיי היהודים. החומר מתבסס גם על ידע קודם שנרכש בחטיבת הביניים.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות תרומתו של כל אחד מהגורמים לחיזוק כוחה של הנצרות. העלאת מגוון נקודות מבט בדיון על הגורמים שכוחם היה גדול יותר בחיזוק כוחה של הנצרות. - הנמקת הדעה.</p>	<p>דרכי עיצוב כוחן של הדתות עולם הנצרות 1. התפשטות הנצרות במרחב ובניית סמכות הממסד הדתי מול המלוכה על ידי: • חובת הניצור – המיסיון; • המנזרים כמרכזי חינוך ותרבות; • בניית ההיררכיה הכנסייתית וחיזוק מעמדה של הכנסייה ככוח מרכזי; המאבק בין מלוכה לכנסייה על העליונות השלטונית. מאבק בין הנצרות לאסלאם: משעות הצלב לארץ ישראל והרקונקיסטה בספרד.</p> <p>2. מרכזיות הדת הנוצרית בעיצוב התרבות במערב וביטוייה השונים בתחומים כגון: פילוסופיה, פרשנות המקרא, אמנות, וייסוד אוניברסיטאות.</p>	<p>א. מרכזיות הדתות המוניות/איסטיית – הנצרות והאסלאם – בעולם בתקופת ימי הביניים. (6-8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלמוד
<p>החומר בנושא זה יילמד ברמת ידע, כבסיס להבנת מקומן המרכזי של הדתות בימי הביניים ולהבנת השפעת שלחיהן על חיי היהודים. החומר מתבסס גם על ידע קודם שנרכש בחטיבת הביניים.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות תרומו של כל אחד מהגורמים לחיזוק כוחו של האסלאם בעולם. העלאת מונון נקודות מבט בדיון בשאלה לאילו מבין הגורמים היה תפקיד מרכזי יותר בחיזוק כוחו של האסלאם. - הנמקת העמדה</p>	<p>עולם האסלאם בניית האימפריה המוסלמית כמסגרת מדינית להתפתחות הדתית והתרבותית של האסלאם:</p> <ul style="list-style-type: none"> • המעמד הדתי של השליטים; • המעמד הדתי של הכיבושים <p>המוסלמניים (גיהאד-דאר אל-אסלאם, דאר אל-חרב, דאר אל-סולח, הודנא);</p> <ul style="list-style-type: none"> • התפתחות האימפריה המוסלמית וקביעת היחס הדתי למיעוטים, בימי החליפים הראשונים והחליפים האומיים. (עומר ה-1; עומר ה-III); • התמודדות האימפריה המוסלמית מול הנצרות (צאלח א-דין והניצחון על הצלבנים). <p>4. עיצוב המרחב התרבותי הערכי כמרחב תרבותי מוסלמי תור הזהב של התרבות המוסלמית ושיאו בימי הארון אל-רשיד: פיתוח השפה הערבית, הספרות השירה, האמנות, המדע הפילוסופיה.</p>	

<p>הערות</p> <p>פעילות זו מסכמת את הנלמד בנושא זה.</p>	<p>זונומאות לפיתוח מיומנויות חשיבה</p> <p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>עריכת השוואה (הדומה והשונה) בין הדרכים שבהן עיצבו הנצרות והאסלאם את שליטתן בעולם. הסקת מסקנות לגבי מאפייני השליטה של כל אחת מהדתות האלו. מומלץ שההשוואה תכלול התייחסות להיבטים הפוליטיים, המדיניים, הדתיים והתרבותיים.</p>	<p>סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה</p>	<p>פירוק הלימוד</p>
<p>ידע כבסיס להבנת מצב היהודים</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>מצגת קשר בין העיקרון הדתי שהנחה את יחס הנצרות ליהודים לבין מעמדם המשפטי של היהודים בארצות הנצרות כפי שהיא בא לידי ביטוי במקורות השונים.</p> <p>הסקת מסקנות על מידת החלת עקרונות הנצרות כלפי היהודות.</p> <p>העלאת השערות</p> <p>הסברי אפשיים להשלמת מצב היהודים בארצות הנצרות בימי הביניים.</p>	<p>השפעת עקרונות דתיים בנצרות (ובאסלאם על מעמד היהודים ועל מצבם בעולם הנצרות)</p> <p>1. העיקרון הדתי – חובת השפלת היהודות והמרת הדת לנצרות: הנצרות כיורשת היהדות – "ישאל החדש" ושמוורת קיום היהודים במצב של השפלה, כעדות חיה לאמינות הנצרות.</p> <p>2. המעמד המשפטי של היהודים: חקיקה נוצרית אנטי יהודית בוועידות הנצרות;</p> <ul style="list-style-type: none"> איסור השתייכות יהודים לקותרפוציות; המעבר מחסות החוק הנוצרי לחסות בצל שליטים מקומיים על פי "כתבי זכויות". 	<p>ב. מעמד היהודים כמיעוט בארצות הנצרות והאסלאם (12 שעות)</p>

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>הקניית ידע כבסיס להבנת מצב היהודים</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים מציאת קשר בין העיקרון הדתי שהתחה את יחס האסלאם ליהדות לבין מעמדם המשפטי של היהודים כפי שהוא בא לידי ביטוי במקורות השונים.</p>	<p>3. מצב היהודים בארצות נצרות: מקוים מושפל אך נטבל לאי-סובלנות ולגירוש</p> <ul style="list-style-type: none"> ● הכרה בקהילה היהודית כמסגרת קואופרטיבית (פריבילגיות). ● פגיעות פיזיות בעיקר בימי מסעות הצלב ● ויכוחים פומביים: ויכוח פריז (1240) ושריפת התלמוד (1242), ויכוח ברצלונה (1263). ● גירושים: - מאנגליה ב-1290; - מצרפת ב-1306; - מגרמניה במשך המאות 14-15; - מספרד ב-1492 אינקוויזיציה ואניסות. <p>בעולם האסלאם</p> <p>4. העיקרון הדתי: מחד-גיסא, חובת הגנה על המיעוטים בני "עם הספר" (אהל אל-כיתאב) ומאידך-גיסא הגבלתם (דימי).</p> <p>5. המעמד המשפטי של היהודים: תנאי עומר – חובת קיום ההגבלות המוטלות על המיעוט וחובת תשלום מס גולגולת (ח'ראג')</p>	

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלומד
<p>פעילות זו מסכמת את הנלמד על "מעמד היהודים כמיעוט דתי בימי הביניים"</p>	<p>הסקת מסקנות על מידת החלת עקרונות האסלאם כלפי היהדות. העלאת השערות הסברים אפשריים להבדלים בין מצב היהודים בארצות מוסלמיות שונות. השוואה והסקת מסקנות השוואה בין מעמד היהודים בארצות הנצרות לבין מעמד היהודים בארצות האסלאם. הסקת מסקנות בדבר הגורמים שהשפיעו על מצבם של היהודים בנצרות לעומת מצבם בארצות האסלאם</p>	<p>6. מצב היהודים בארצות האסלאם כמושפע מהמצבאות הפוליטית באותן ארצות ומפרשנויות דתיות שונות של תנאי עומאר: <ul style="list-style-type: none"> השוני באינטרסים של השושלות המוסלמיות השונות; פריחה חברתית כלכלית ותרבותית בבבל; (הגאונים), במצרים (עדויות מן הגניזה הקהירית) בקירואן ובספד "יתור הזהב"); עיתות רדיפה ושמד בארצות אסלאם אחדות (תימן, "אל-מווחידון" בצפון אפריקה, פרס).</p>	
<p>זו שאלת פתיחה ללמוד כל אחד מנושאי הבחירה הבאים. בלימודים יבחנו התלמידים את דרכי ההתמודדות של היהודים בחיי קהילה או ביצירה עם שאלת המשד הקיום היהודי.</p>	<p>ניתוח מצב והעלאת מנון פתרונות לבנייה בעקבות ניתוח מצבם של היהודים כמיעוט דתי, איבחון אתגרים שעמדו בפני הקיום היהודי כמיעוט דתי; <ul style="list-style-type: none"> ניסוח שאלת מחקר בנושא השערות מנוונות של פתרונות אפשריים לשאלת החקר הצעת מהלכים לאיסוף מידע ורישימת מקורות על מנת לבסס את הקביעות בפתרון שאלת החקר. </p>	<p>האתגרים שעמדו בפני הקיום היהודי כמיעוט דתי בעולם הנצרות והאסלאם <ul style="list-style-type: none"> המשכיות קיום החיים הדתיים היהודיים: קיום מצוות תלמוד תורה כערך יסודי ומרכזי בחיי היהודים; המפגש עם הפריחה התרבותית בחברה הסובבת, הללא-יהודית; התמודדות עם הביקורת בימי הביניים על הדת היהודית; חיי יום-יום כמיעוט, בסביבה לא-יהודית </p>	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>אפשרות לבחור באחד מהנושאים ג' או ד'.</p>	<p>השוואה ניתוח מקורות ועריכת השוואה (לפי התבחינים הנתונים בעמודה האמצעית) בין דרך ההתמודדות של קהילה יהודית באותה מאורצות הנצרות כגון: מיינץ, ברצלונה, פראג, לבין קהילה אחרת מארצות האסלאם: בגדד, קהיר, קיירוואן, גרנדה.</p>	<p>ארגון הקהילה ומוסדותיה כמענה לאתגרי הקיום היהודי במדינות הנצרות והאסלאם המנהיגות המקומית ומוסדות הקהילה וסמכויותיהם • תלמידי חכמים כמנהיגות מקומית וכסמכות כלל-יהודית • מבנה המשפחה ומעמד האישה במשפחה ובחברה היהודית • נטיית היהודים להתגורר בשכונות ליהודים; בשכונות או ברחובות מיוחדים להם, כדי להיטיב לספק את צורכי הקהילה.</p>	<p>ג. קהילה יהודית עירונית בימי הביניים (נושא לבחירה) (8 שעות)</p>
	<p>ניסוח נימוקים "בעד ונגד" לטיעון: "היצירה היהודית נענתה לאתגר הקיום היהודי". הנמקה מלווה בראיות ובהסברים מפוקחות המידע. - בחירה בנימוק אחד, העשוי לשכנע. - הצגת הנימוק בדיון כיתתי. - בחנית קטעי מקורות המתייחסים לשני (2) תחומי יצירה משל שלוש (3) יוצרים.</p>	<p>היצירה היהודית כמענה לאתגרי הקיום היהודי ענפי היצירה: • פרשנות התלמוד – לשם הבנת הכתוב בתלמוד, כיצירת עיון ורחלק ממילוי מצוות תלמוד תורה. כגון: רבנו חננאל, רבנו גרשום מאור הגולה, רש"י, בעלי התוספות, רבנו תם, רמב"ן, ורשב"א.</p>	<p>ד. היצירה היהודית בימי הביניים (נושא לבחירה) (8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>הנמקה מלווה בראיות ובחסברים</p> <ul style="list-style-type: none"> - מפקחות המידע . - בחירה בנימוק אחד, העשוי לשכנע. - הצגת הנימוק בדיון כיתתי. - בחינת קטעי מקורות המתייחסים לשני (2) תחומי יצירה משל שלושה יוצרים (3) 	<p>פסיקת הלכה</p> <ul style="list-style-type: none"> • ספרות הפסק – הכרעה בעולם ההלכה הנובעת מההלכות. כגון: הלכות הר"ף; משנה תורה לרמב"ם; ספר ארבעה טורים לרבי יעקב ב"ר אשר; בית יוסף ושולחן ערוך לרבי יוסף קארו, המסכם את היצירה בתחום ההלכה; "המפה" על שולחן ערוך של רבי משה איסרל"ש, כמגשר בין פסיקה במערב ובמזרח. ספרות השו"ת – יצירה הלכתית הנענית לאתגרי היום-יום ונתפסת כתקדים משפטי כגון: רשב"א ומרה"ם מרוטנבורג. • הספרות: לשון ושירה טיפוח הלשון העברית והשפעות חיצוניות עליה (כגון הרחבת אוצר המילים מתחומי הפילוסופיה והרפואה) - כתגובה לאתגר המוסלמי של לשון יפה שהיא כלי ביטוי לקדושת הקוראן. - כתוצר של המעורבות של יהודי ספרד בכל תחומי החיים של החברה בכלל ובהיי החברה הגבוהה המוסלמית. שירה ופיוט – שירת הפיוט בספרד ובאשכנז היא המשך לפיוט הארץ-ישראלי וביטוי לחוויה הדתית ולעבודת ה' שבתפילה ולרצון ליצירה. (שירת קידוש ושירת חול) 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
		<p>פרשנות המקרא</p> <ul style="list-style-type: none"> פרשנות לשונית מילולית – בבל וספרד־המענה לאתגר הקראי ולפרשנות הקוראן, כגון רס"ג, אבן עזרא ואחרים. פרשנות פשט מבוססת על לשון אשכנז להבנת הכתוב וכמענה לנצרות. כגון: <ul style="list-style-type: none"> רש"י, רשב"ם, ר' יוסף בכור שור. פרשנות המקרא ככלי לעיצוב השקפת עולם כגון: רמב"ן, אברבנאל. <p>הפילוסופיה</p> <ul style="list-style-type: none"> הכנסתה של חשיבה שכלתנית לתוד המסורת היהודית. רס"ג, "הכוזר" לר"ה"ל, כמשקף התמודדות פילוסופית יהודית מול כל הזרמים והדתות. הרמב"ם – אימוץ השכלתנות כדרך חשיבה יהודית וכמובילה לחוויה רוחנית מעמיקה. תורת הסוד (קבלה) <ul style="list-style-type: none"> תובנות ליחסי הגומלין בין האל, הבריאה והאדם ובכלל זה טעמי המצוות. (הקבלה התפתחה בימי הביניים אך נקח ממקורות קדומים). ספרות המוסר והדושי <ul style="list-style-type: none"> ספרות שמטרתה לעצב דפוסי התנהגות ותודעה לפי עולם הערכים היהודי. כגון "חובת הלבבות" לרבנו פְּתִיחֵ אֶפֶן פְּקוּדָה. או "ספר חסידים" לרבי רחודה החסיד. 	

תכנית הלימודים לכיתה י'

נושא 3. מסורת ומודרנה בתולדות העמים ובתולדות ישראל בעת החדשה (90 ש')

מבוא

החל במאה ה-18 התרחשו בעולם התפתחויות רעיוניות, פוליטיות וחברתיות שחוללו שינויים בדפוסי חיים ובתפיסות עולם. שינויים אלה הוגדרו "מודרנה". נושא זה בנוי סביב שאלה שהתשובות עליה הן הציר המרכזי של מאפייני תקופת המודרנה, השאלה היא:

מהן ההתפתחויות הייחודיות של העת החדשה – "המודרנה" – שעיצבו עולם שונה, כמעט לחלוטין, מזה שהיה קיים בימי הביניים המאוחרים? משאלה זו עולות שאלות נוספות: כיצד השפיעו התפתחויות ייחודיות אלו על תולדות עם ישראל? באילו תחומי חיים ניכרת השפעתן?

לימוד התכנים הכלולים בנושא זה והבנתם יקנו לתלמידים כלים לניתוח העבר. באמצעות כלים אלה הם יוכלו להתמודד עם שאלות ועם תופעות המוכרות להם ממצאיאות חייהם בהווה.

הנושא מסורת ומודרנה בעת החדשה נחלק לשלושה חלקים:

3.1 תופעות המודרנה

3.2 משברי המודרנה

3.3 התמודדות העם היהודי במודרנה

בחלק הראשון: נדונות תופעות מודרנה מרכזיות ונבחנים מאפייניהן והשפעתן על חיי החברה הכללית.

להלן דוגמאות של תופעות הנדונות בו:

- הופעת מסגרת מדינית חדשה שהיא ריבונית וריכוזית;
- הנאורות והשפעתה על תפיסת ערך האדם כיצור אוטונומי האחראי לגורלו ולגורל החברה;
- התיעוש והחידושים הטכנולוגיים והשפעתם על החברה והמדינה.

נוסף לתופעות המודרנה המרכזיות נידון בנושא זה אחד ממאפייניה הבולטים של העת החדשה – צמיחת האידיאולוגיות המודרניות: ליברליזם, לאומיות וסוציאליזם – אשר הציגו

פתרונות מהפכניים לתיקון חיי החברה והמדינה במציאות המודרנה המתהווה ושאו את עיקרי רעיונותיהם מן הנאורות.

למרות העיסוק בשאיפות תיקון העולם של האידיאולוגיות המודרניות, ממוקד לימוד תקופת העת החדשה על פי התכנית, בהבנת השניות והמורכבות של המודרנה.

החלק השני מתמקד במיוחד בסוגיות משברי המודרנה .

המודרנה אינה מוצגת כמסע חד־סטרי לקראת נאורות וקדמה, אך גם לא כמסע של הרס התום והטבעיות.

בדרך הצגת המודרנה בתכנית, מזמן תהליך ההוראה־למידה דיון מעמיק גם בנושאים ערכיים הנובעים ממורכבותה.

בחלק השלישי נדונה התמודדות העם היהודי במודרנה, ונבחנות הדרכים השונות שבהן התמודד העם היהודי עם תופעות המודרנה ועם המציאות בעת החדשה בתחומי החיים הדתיים, החברתיים, התרבותיים והלאומיים. תופעות המודרנה לא פסחו על העם היהודי. למרות הבדלים באופיים של תהליכי השינוי ובמועדי התרחשותם עברו קהילות ישראל תהפוכות רבות בעת החדשה. המסורת היהודית שהתפתחה בקרב קהילות היהודים בדורות הקודמים בכל ארצות מושבם באירופה, במדינות הים התיכון ובארצות האסלאם, הועמדה בפני אתגרים רבים. עיון בתהליכים הללו הוא אבן יסוד להבנת מציאות החיים היהודיים בימינו.

נושא 3.1 תופעות המודרנה (27 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את התופעות המרכזיות שהביאו להיווצרות העולם המודרני
2. יבינו את תופעת פריחתן של האידיאולוגיות שהיוו מצע לשינויים חברתיים ומדיניים
3. יבינו את השפעת רעיונות הנאורות על ירידת מעמד הדת בעת החדשה בהשוואה לימי הביניים
4. יבינו את השניות שבתופעות המודרנה: קדמה לעומת פגיעה בזכויות האדם

תכנים

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלמידה
<p>אפשר לבחור באחד מן הפרקים א או ג. המעבר מפיאודליזם למלוכה אבסולוטית נלמד במעגל לימוד קודם ב"ח"ב</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות אבחון המאפיינים המרכזיים של המדינה המודרנית על סמך מקורות מידע מתאימים:</p> <ul style="list-style-type: none"> - תרומת כל אחד מהמאפיינים להיווצרותה של חברה חדשה; - מציאת שתירות בין המקורות השונים בשאלת המאפיינים המרכזיים; - תרומתו של כל אחד מהמקורות להבנת מאפייני המדינה המודרנית. <p>טיעון: "הקמת מערכת חינוך במדינה תרומה להאחדת החברה וליצירת נאמנות למשטר" - הצדקת הטיעון או דחייתו בהסתמך על ראיות המאפשרות אותו.</p>	<p>מאפייני מסוגרת המדינה המודרנית: ריכוזיות השלטון:</p> <ul style="list-style-type: none"> - הקמת מערכות בירוקרטיה ומיסוי מרכזיות, - יצירת חוקה, ומערכות חוק ומשפט, תרבות ושפה רשמית למדינה; - מונופולין על כוח הכפייה - צבא ומשטרה. <p>תהליך ההאחדה:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● צמצום מעמד הדת בממשל - ביטול השדרות מימי הפיאודליזם - ביטול הגבולות הפנימיים של המדינה - יצירת סמלי המדינה: המנון, דגל, חוקה וסמל - פיתוח מערכת חינוך ככלי ליצירת נאמנות למשטר, לאחידות השפה וליצירת זהות משותפת. 	<p>א. צמיחת המדינה הריכוזית החל במאה ה־17 לספ"ה"נ (4-5 שעות) (פרק לברורה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלמידה
<p>אין הכוונה ללמוד בליסודיות את משנתם של כל המשכילים שברשימה אלא לבחור בקטעים מייצגים מדברי הגני הדעות הרשומים.</p>	<p>הצדקת הידע והערכותו מתוך ניתוח מקורות העוסקים בהכרת ערך האדם, הערכת הרעיונות השונים המובאים במקורות והסברתם.</p> <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> - התייחסות לטיעון: "הכרת הנאורות בערך האדם עומדת בסתירה למגמות ההאחדה של המדינה הריכוזית." - הצדקת הטיעון או דחייתו. - הנמקת הדעה בראיות תומכות. <p>העלאת מוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> - טענות מבוססות ומנומקות בעד ריכוזיות שלטונית ונגדה, מול טענות בעד 'ויגד' הפרדת רשויות(בהסתמך על מקורות מדברי משכילים שונים). <p>זיון בסוגיה האם יש נקודות מבט עדיפות על אחרות? אם יש – במה הן עדיפות?</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים מצאית קשר בין עקרונות הנאורות לבין מאפייני הנאורות.</p> <p>ייצוג ידע בדרכים מגוונות צורת ייצוג מידע, כגון טבלה או תרשים, מתאימים להסברת הקשרים בין עקרונות הנאורות לבין מאפייני הנאורות.</p>	<p>חשינויים שחוללה הנאורות – התהוות ההכרה בערך האדם</p> <p>א. עקרונות הנאורות:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ההכרה בערך האדם ● האדם – יצור אוטונומי השולט בחייו ואחראי לגורלו ולגורל החברה ● ההכרה בכבוד האדם ובזכויותיו הטבעיות לפי חירות, קניין ואושר. (לוק) - זכויות האישה (מרי וולסטונקראפט) - הקריאה לסובלנות ולזכויות פוליטיות לפרטרים (וולטיר) - הפרדת רשויות כאמצעי לשמירת חרות (מונטסקייה) - אמנה חברתית (לוק, רוסו). <p>ב. מאפייני הנאורות: אינדיבידואליזם, רציונליות, ספקנות וחילון, ידע וקדמה.</p>	<p>ב. הנאורות (תמאה ה' 18 לספירה"נ) (8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלמידה
<p>אירועי המהפכה האמריקאית והאירופית נלמדו בחטיבת הביניים.</p>	<p>הסקת מסקנות</p> <ul style="list-style-type: none"> - ניתוח מסמך "הכרזת העצמאות" ומסמך "הצהרת זכויות האדם"; - הסקת מסקנות על אודות יישום זכויות האדם בעקבות רעיונות הנאורות. 	<ul style="list-style-type: none"> • המהפכה האמריקאית והמהפכה הצרפתית כפורצות הדרך ליישום רעיונות הנאורות - הכרה בזכויות האדם והאזרח בימי המהפכה הצרפתית - הכרזת העצמאות והצהרת זכויות האדם במהפכה האמריקאית. 	
<p>המהפכה התעשייתית נלמדו בחטיבת הביניים.</p>	<p>מיזוג (אינטגרציה)</p> <p>עיון במקורות שונים, כתובים וזוהתיים המתארים את ההתפתחויות החברתיות, הכלכליות והמדיניות בחברה המתועשת. ומציאת קשר בין לבין מאפייני התיעוש.</p> <p>טיעון</p> <p>"יש חוקרים הטוענים שהמדינה המודרנית הריכוזית, התפתחה בעקבות תחליכי התיעוש".</p> <ul style="list-style-type: none"> - הבעת דעה על הטיעון; - הנמקת הדעה על סמך המידע הכלול בפרק זה. 	<p>השינויים המרכזיים בהכרה ובמדינה בעקבות התיעוש</p> <p>א. מאפייני התיעוש: מיכון בהתחדשות מתמדת; ייצור המוני בקו ייצור אחיד. ההשלכות החברתיות והכלכליות של התיעוש:</p> <ul style="list-style-type: none"> • עליית מעמדות חברתיים חדשים: - מעמד הפועלים והתאגדות פועלים. • גידול דמוגרפי. • גידול פִּמְמדי הגירה – מהכפר אל העיר ואל "העולם החדש". ג. ההשלכות על המדינה: הגדלת עושר המדינה והתהוות אימפריאליזם. • הגברת האחידות במדינה – חינוך, תרבות, שפה תחבורה ותקשורת – והיווצרות "מדינת הלאום". • עליית "חברת הממונים". 	<p>ג. המיכון והתיעוש החל במאה ה' - 18 (4 שעות) (פרק לבחירה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומקדיים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>העלו טענות מבוססות בעד ונגד התערבות המדינה בחיי האזרח בנושאים החברתיים והכלכליים חיונית להגנה על זכויותי.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>בחירה באחד הנושאים שלמענם נאבקו הליברלים במאה העשרים, כגון: זכות בחירה לנשים, בחירה של מדינה באפריקה להשתחרר משלטון מעצמה אירופאית, מתן חינוך לבני כל המעמדות.</p> <p>הצגת הנושאים מנקודת מבטים של הליברלים לעומת נקודת מבטים של מתנגדיהם השמרנים.</p> <p>דיון בסוגיה האומנם הסתיים מאבקם של הליברלים בנושאים אלו?</p> <p>- הבאת דוגמאות ונימוקים מתופעות ומאירועים המתרחשים בימינו.</p>	<p>אידיאולוגיות כמחוללות שינויים חברתיים ומדיניים</p> <p>1. ליברליזם: ההגנה על חירויות היסוד כעיקרון מחייב בהתנהלות המדינה הדמוקרטית המודרנית.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● עידן הליברליזם במאה ה-19: <ul style="list-style-type: none"> - הליברליזם הפוליטי – המאבק בריאקציה (שמרנות) למען זכויות הפרט - הליברליזם החברתי-כלכלי – ההתנגדות לפגיעה בזכות הקניין ובתערבות המדינה בנושאים חברתיים וכלכליים - מדיניות <i>laissez faire</i> "לֶסֶז פֶר" ("הנה לעשות" כלומר אל תתערב). הדמוקרטיה הליברלית במאה ה-20: <ul style="list-style-type: none"> ● המאבק על מימוש זכויות האדם והאזרח. ● דה-קולוניזציה, שוויון זכויות מלא לנשים, והכרה בזכויות של קבוצה. 	<p>ד. התנועות האידיאולוגיות המודרניות: לאומיות המאה ה-19 (חובה) ליברליזם (בחירה) סוציאליזם (בחירה) (15 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלמידה
<p>הנושא "זכריות לאומיות למיעוטים" שובץ כאן כי מבחינת תכנון הוא מתאים לפרק זה אעפ"י שמבחינה כרונוולוגית הוא שייך לתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה.</p>	<p>העלאת מנוון נקודות מבט ניחול זיון בכתב או בעל-פה בין מרקסיסטי לבין סוציאלי-דמוקרטי על הדרד הטובה ביותר להשגת שוויון כלכלי וצדק חברתי. ניחול זיון בשאלה האם הוויכוח הזכרעי ? - הבאת דוגמאות ממצעיות החיים בעולם ובישראל.</p> <p>השוואה עריכת השוואה בין עקרונות הלאומיות האמריקאיות לבין עקרונות הלאומיות הגרמנית. - ניחול ויכוח בין סמית לאנדרסון בסוגיה האם הלאומיות ותפיסת האומה קדמו לעולם המודרני או שמא הלאומיות היא תוצר העולם המודרני? - הסכמה עם העמדה המשכנעת יותר מבין השתיים, תוך הבאת נימוקים וראיות.</p> <p>טיעון - הגשת בקשה או עצומה נציגי מיעוט אתני במדינת לאום לקבלת הכרה בזכויות מיעוט לאומי תוך הבאת נימוקים לאומיים וליברליים.</p>	<p>2. סוציאליזם: התפתחות המאבק למען שוויון כלכלי וצדק חברתי כעיקרון פוליטי והתמודדות עם התופעות השליליות של התיעוש: ● המרקסיזם וייחודו – תביעות לשוויון פוליטי וכלכלי, התגבשות אגודות פועלים ומפלגות עובדים. ● סוציאל-דמוקרטיה בהבדל מליברליזם – מתח בין חרות לשוויון במדיניות - הכלכלית והחברתית במדינה המודרנית.</p> <p>3. לאומיות: זכותם של עמים להגדרה עצמית ולריבונות ● דגמי לאומיות שונים: לאומיות ליברלית אזרחית; לאומיות אתנית-היסטורית (הרומנטיקה); הדגם האמריקאי מול הדגם הגרמני. ● תיאוריות היסטוריוגרפיות שונות לגבי מקורה של הלאומיות: הלאומיות כתופעה בעלת שורשים קדומים (סמית) לעומת הלאומיות כתופעה מודרנית (אנדרסון). ● הכרה בזכויות למיעוטים אתניים במדינה הלאומית הריכוזית כגון: אלבנים ביוגוסלביה, הונגרים בצ'כוסלובקיה, יהודים בפולין, טורקים ביוון.</p>	

נושא 3.2. משברי המודרנה (18 שעות)

הערות	זוגמאות לפיתוח מיינוניות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>שאלת שאלות</p> <ul style="list-style-type: none"> - העלאת שאלות, תהיות ובעיות המתעוררות בעקבות הצגת גורמי המלחמה ותוצאותיה מול ערכי המאורות והאידיאולוגיות המודרניות. - מייו השאלות מנקודות מבט שונות. מתן הסבר למיין שנערך וכתיבת מסקנות הנובעת מהמיין. 	<p>המלחמה – ביטוי להישגי המודרנה והנאותות או פגיעה בהם?</p> <p>1. גורמי המלחמה: - עלילת רעיונות אנטי-ליברליים וראיית צד חיובי באלמות ובכוח - משבר המדיניות הרב-לאומיות - האימפריאליזם – העימות בין האוכלוסיות שארצן כבושה לבין המדינות הלאומיות והמעצמות האיורופאיות</p> <p>2. נוראות המלחמה: מלחמה טוטלית – הרג המוני וטיהור אתני.</p>	<p>א. מלחמת העולם הראשונה (6 שעות)</p>
	<p>קבלת החלטות וגיבוש עמדה מנומקת לבעיה: המלחמה ביטוי להישגי המודרנה והנאותות או פגיעה בהם. ניתוח הפעיה, העלאת נקודות מבט ואפשרויות שונות להכרעה בסוגיה.</p>	<p>3. תוצאות המלחמה ומשבר האמונה ברעיונות הקדמה ובהשלכותיה: בחירה בסעיף אחד מתוך שלוש הסעיפים שלהלן: - הפסימיות החברתית: אבטלה, חילון ומשברי אמונה - ראשית הדת-קולוניאליזם (הענקת מנדטים ולא סיפוח) - עליית הדמוקרטיה החדשות ושברן (גרמניה ופולין).</p>	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>התייחסות לנאורות ולאידיאולוגיות בדבר "תקוה חברה" (סעיפים קודמים בתכנית)</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והבניית מושג מיון מאפייני המשטר הסטליטרי לפי תבחיניים על סמך דעה אישית. התייחסות למאפיין אחד או שניים והצגת טיעון בעד הפעלתו בחיי המדינה או התנגדות להפעלתו. הצדקת הטענה בעזרת ראיות והסברים, והצגתה בפני חברי הכיתה. זיהוי רכיבים וקשרים ושאילת שאלות מציאת קשר בין מאפייני המשטר הסטליטרי למאפייני המדינה הריכוזית המודרנית. ניסוח שאלות על אודות הסכנות שעומדות בפני המדינה המודרנית בעקבות הקשרים שנומצאו בין מאפייני המשטר הסטליטרי למאפייני המדינה הריכוזית המודרנית.</p>	<p>ליצד צמחו משטרים סטליטריים מתוך אידיאולוגיות שהבטיחו מרפא לחולי המודרניות 1. הכרת מאפייני משטרים סטליטריים • אידיאולוגיה רשמית מחייבת • מפלגת המונים אחת ובראשה מנהיג אחד והוצאת מפלגות אחרות אל מחוץ לחוק • הנהגת משטר טרור (פיזי ופסיכולוגי) תוך הפעלת משטרה חשאית • מונופול על התקשורת: פיקוח מטעם המפלגה או הממשלה על העיתונות, הרדיו והקולנוע. • מונופול על השימוש בכוח – שליטה מוחלטת של המדינה על השימוש בכוח ועל השימוש בכוח צבאי לדיכוי האזרחים • פיקוח מרכזי על הכלכלה.</p>	<p>ב. המשטרים הסטליטריים: נאציזם (חובה) קומוניזם (בחירה) פשיזם (בחירה) (12 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>טיעון</p> <p>"המשטר הטוטליטרי לגיטימי כאמצעי להשגמת רעיונות לחיקון החברה".</p> <p>- הנמקת העמדה והסברתה, תוך שימוש בממצאים, ובראות</p> <p>טיעון</p> <p>"המשטר הטוטליטרי לגיטימי כאמצעי לחיזוק כוחה של המדינה"</p> <p>הבאת נימוקים לעמדתכם תוך שימוש בממצאים, ראיות ובהסברים.</p>	<p>הכרת משטרים טוטליטריים שונים</p> <p>יש לבחור באחד מבין שני המשטרים:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● קומוניזם – האידיאולוגיה הקומוניסטית – חידושי של לנין (מלחמת המעמדות ודיקטטורת הפרולטריון); - התבססות הטוטליטריות בימי סטלין – המדינה ככלי ליישום האידיאולוגיה - יחס המשטר הקומוניסטי למיעוטים תרבותיים ודתיים - דיכוי בשם החופש – כל אחד עלול להיות אויב - הדוגמה היהודית: <ul style="list-style-type: none"> היבסקציה – הכחדת תרבות היידיש, אנטל-יהדות ואנטל-ציונות . 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>ניתן לבסס את הלימוד על הנאציזם על חסעיף "עליות הדמוקרטיות החדשות ושברן" שגלמוד בנושא 3.2. הלמשד יילמד במסגרת הנושא "נאציזם" ושואר".</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים זיהוי מאפייני המשטרים הטוטליתריים כפי שהם באו לידי ביטוי בנאציזם ובדרכי עלייתו לשלטון. השערה ניסוח השערה לבעיה האם ניתן היה למנוע את עליית המפלגה הנאצית לשלטון? הצדקת ההשערה תוך הסתמכות על מקורות מידע וידע קודם.</p>	<p>פשיזם</p> <ul style="list-style-type: none"> - האידאולוגיה הפשיסטית – מרכזיות המדינה והאומה – "המדינה מעל לכל". - פשיזם כתופעה אירופית - משטרים פשיסטיים איטליה כדוגמה ראשונה. - הקמת מפלגות פשיסטיות כגון: בלגיה, רומניה, הונגריה בולגריה - אנטישמיות כמרכיב נפוץ אף כי לא הכרחי. <p>נאציזם</p> <ul style="list-style-type: none"> - אידאולוגיה נאצית: מ"פולקזים לגזע" (לאומיות אתנית, טוהר הגזע הנאצי ומרחב המחיה, מיון קמף) - דרכי עליית הנאצים לשלטון והתבססותם בו. 	

נושא 3.3. התמודדות העם היהודי עם אתגרי העת החדשה (45 ש')

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את השפעת התופעות המרכזיות של המודרנה על החיים היהודיים, וכירו את האתגרים שהן העמידו בפני הקיום היהודי בעת החדשה;
2. יבינו את הדמיון והשוני בהתמודדותן של קהילות ישראל השונות עם המודרנה
3. יכירו את השינויים שחלו במעמד המשפטי של היהודים בעת החדשה ויבינו את השלכותיהם על החיים היהודיים ועל ההתארגנות הקהילתית;
4. יכירו ויבינו את מגוון התנועות והזרמים שקמו בעם היהודי במטרה לשמור על קיומו הייחודי בעת החדשה
5. יבינו את תגובת היהודים שומרי המצוות לאתגרי החילון, ההשכלה והתיקונים בדת ישראל, כפי שהם באו לידי ביטוי בתנועות השונות
6. הבנת ייחודו של הפתרון הלאומי הציוני לגווניו והסיבות להתנגדויות שקמו לו בחברה היהודית
7. הבנת הרקע והנחיצות להקמת תנועת הציונות הדתית כסיעה בתוך "התנועה הציונית".

תכנים

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>הסוגיה המרכזית מתבססת על הנלמד בנושא 3.1 "תופעות המודרנה"</p>	<p>השוואה והסקת מסקנות ניתוח זכויות היהודים במדינות נבחרות והשוואה בין מעמדם המשפטי של היהודים בארצות השונות, על פי תבחינים שיגדירו התלמידים.</p> <p>זיהוי רליגיים וקשרים מאפייני הלברליזם במדינה שבאו לידי ביטוי במתן זכויות אזרח ליהודים.</p> <p>טיעון, העלאת מנון נקודות מבט בסוגיה: הסיכוי והסיכון שבאמנציפציה להמשך קיום החיים היהודיים. - הסבר מנומק של טיעוני הסיכוי והסיכון מנקודת מבטו של מי שבקש להתערות בחברה, ומנקודת מבטו של המנהיג הדתי המסורתי של הקהילה וצידוק הטיעונים.</p>	<p>השפעת הלברליזם על תמורות בחברה היהודית.</p> <ul style="list-style-type: none"> השינויים במעמד המשפטי של היהודים בקהילות השונות בעת החדשה: באירופה – במרכז, במערב ומזרח, ארצות האסלאם ובארצות הברית. מתן שוויון זכויות (אמנציפציה) פתיחת שערי תעסוקה ולימודים – הרחבת אזורי מגורים. השלכות השינויים במעמד היהודים (האמנציפציה) על החברה היהודית: <ul style="list-style-type: none"> תהליכי התערות בחברה הסובבת: שינוי אורחות חיים – לבוש, שפה מתרונת והתבוללות ביטול האוטונומיה הקהילתית והפגיעה בסמכות ההנהגה המסורתית. 	<p>א. מעמד היהודים בעת החדשה משלהי המאה ה-18 עד ראשית המאה ה-20. ה-5-6 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מייטוניות השגפה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלמוד
	<p>הצדקת היזע והערבוב</p> <p>יש המכנים את התהליכים החברתיים שעברו היהודים במאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 כ"מהפכה דמוגרפית".</p> <p>ניסוח חוות דעת על מידת ההתאמה של השם "מהפכה דמוגרפית" לתקופה זו, תוך ניתוח ומיזוג הנתונים הדמוגרפיים מממקורות חזותיים שונים (דיאגרמות ומפות).</p> <p>השערה</p> <p>השפעות בתחומי חיים שונים, שהשפיעו השינויים הדמוגרפיים על חיי היהודים.</p> <p>ניסוח השערות בקבוצות – בכלל קבוצה, השערות על אודות ההשפעות של שינוי אחד.</p>	<p>השפעת התיעוש על החברה היהודית</p> <p>גידול מהיר במספר האוכלוסים היהודים; עיון – ריכוז היהודים בערים;</p> <ul style="list-style-type: none"> פרולטריוזיזציה וחתאדות מקצועית הגירה – הגירה בכלל; "ההגירה הגדולה"; הגירת יהודים ל"עולם החדש" (1870-1925). <p>השינוי במרכז הכובד של העולם היהודי:</p> <ul style="list-style-type: none"> - עליית המרכז היהודי בצפון אמריקה 	<p>ב. תהליכים דמוגרפיים, כלכליים וחברתיים שעברו על החברה היהודית.</p> <p>(3 שעות)</p> <p>(פרק לבחירה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>זיהוי רכיבים וקשרים רעיונותיו של מנדלסון – הסבר המסתמך על ראיות למאפייני הנאורות הבאים לדי ביטוי בדבריו. העלאת מונון נקודות מבט – עיון בקטעים מדברי ויזל, בדבר השינויים בחינוך היהודי, שהציעה תנועת ההשכלה היהודית; נקיטת עמדה מנקודת מבטם של התומכים בהצעות ומנקודת מבטם של המתנגדים להן. הצדקת היזע והערכות הגנה על עמדות סותרות בוויכוח בקהילות בדבר פתיחת בתי ספר על ידי חברת כ"ח. טיעון ומונון נקודות מבט בימת דיון – שחזור אחד הפולמוסים באחת מקהילות ישראל בנושא: "הכנסת שינויים בחינוך היהודי ברוח רעיונות ההשכלה." הצגת טענות מנקודת מבט שונות כמון: המשכילים, המשכילים המסורתיים, רבנים, פניסי הקהילה, נציגי החברה או נציגי השלטון.</p>	<p>השפעת רעיונות הנאורות על החברה היהודית א. תנועת ההשכלה ויעדיה שילוב רעיונות הנאורות במחשבה וביצירה היהודית (מנדלסון כמעצב מרכזי של ההשכלה היהודית) ● מאבק לשילוב היהודים בחברה הכללית; ● מודרניזציה של החיים היהודיים והפולמוס סביב תופעה זו – שינוי לבוש ושפה; – עיסוק במשלהי-יד יצרניים; – שינויים בחינוך היהודי – חינוך תבנות. ב. יישום רעיונות ההשכלה בחברה היהודית באירופה ומחוצה לה ג. יישום רעיונות ההשכלה (הפולמוס בין ישראל חברים" בתומן – חזירת רעיונות ההשכלה (הפולמוס בין ה"דרדעים" וה"עקשים").</p>	<p>ג. תנועת ההשכלה היהודית (6-8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>רצוי לחזור ולעייין בהשלכות האמנציפציבה על האוטונומיה הקהלתית</p>	<p>השוואה השוואה בין התמודדותן של שתי תנועות התקוונים בדת – תנועת הרפורמה והתנועה השמרנית – עם תהליכי ההשתלבות של החברה היהודית בחברה המודרנית בעת החדשה.</p>	<p>זרכים להתמודדות עם החילון, ההתערות במברה הכללית וההתבוללות</p> <p>1. תנועות לתקונים בדת</p> <ul style="list-style-type: none"> תנועת הרפורמה: תקונים לצורכי השתלבות מלאה בחברה הכללית היחס לתקופות המצוות בתפיסת העולם הרפורמית (פרדלנדר, גייגר) התנועה השמרנית (היהדות הפוזיטיבית ההיסטורית): <ul style="list-style-type: none"> תקונים מתוך ראייה היסטורית של העבר ויחוד יהודי לעתיד (באר"ב התנועה השמרנית מכונה התנועה הקונסרבטיבית) היחס לתקופות המצוות בתפיסת העולם של התנועה השמרנית (זכריה פרנקל) <p>2. המענה האורתודוקסי לגווני ויחסו למודרנה ולתקונים בדת (בחירת 3 סעיפים מתוך ה-5 שלהלן):</p> <ul style="list-style-type: none"> התנגדות לרפורמה ולערכי המודרנה (חת"ם סופר): חיוב המודרנה תוך שמירה קפדנית על מצוות הדת וחזיק הזאת האורתודוקסית; תפיסת "תורה עם דרך ארץ" (רש"ר הירש) (ניאר-אורתודוקסיה) 	<p>ד. תנועות וזרמים יהודיים במאות ה-19 וה-20 (15 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>ייצוג המיזע</p> <p>בחירת דרך להצגת התפשטות החצרות החסידיות כולל נתונים מספריים תוך הנמקת הבחירה העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>הצגת טענות מנומקות לגבי תרומתן של "החסידות" ו"הלמדנות" ליכולתן של שומר המצוות להתמודד עם אתגרי המודרנה והחילון, מנקודות המבט של: חסידים, למדנים, תומכי שיטת רש"ר היר"ש, המשכילים והרפורמים. הבאת נימוקים לדעה שהובעה.</p> <p>הסקת מסקנות</p> <p>קראת מקורות הלכתיים והסקת מסקנות בדבר דרך התמודדותם ההלכתית עם חידושי המודרנה, מצד רבנים בקהילות יהודיות בארצות האסלאם.</p>	<p>התבטות החסידות, התפשטותה והתמודדותה עם אתגרי המודרנה התרחבות החסידות והפיכתה לתנועה דתית-חברתית המונית</p> <ul style="list-style-type: none"> • "העדה" ו"החצר" כתחליף לקהילה הישיבות בליטא והתמודדותן עם אתגרי המודרנה במזרח אירופה - חיזוק הלמדנות ומעמד הלומדים - הישיבות כארגון חברתי-רעיוני על-קהילתי (ישיבת וולוז'ין וישיבת המוסר) - רבני הקהילות הספרדיות והקהילות בארצות האסלאם והתמודדותם עם אתגרי "העולם החדש". 	

הערות		דוגמאות לפיתוח מייזמוניות השיבה		סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה		פרקי הלימוד
		<p>העלאת מונון נקודות מבט</p> <p>– דינן בשאלה אילו מבין הגורמים מסביר טוב יותר את עליית הלאומיות היהודית?</p>	<p>טיעון והעלאת מונון נקודת מבט</p> <p>– הצגת טיעונים ממוינינים לפי "בפעד" ו"נגד" בדבר הפתרון הטוב ביותר להמשד הקוים היהודי מנקודות המבט של כ"ח, הבונד, הטרטוריאליסטים והאוטונומיסטים;</p>	<p>סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה</p> <p>1. נסיבות התערורות הלאומיות היהודית המודרנית</p> <ul style="list-style-type: none"> • היהודים בין השתלבות בחברה הסובבת לבין דחייה, צמיחת האנטישמיות המודרנית וכיטייה כלפי במדינות השונות. <p>השראת התנועות הלאומיות בעמים.</p> <p>2. ארגונים ותנועות לאומיות יהודיות כפתרון להמשד קוים העם היהודי;</p> <ul style="list-style-type: none"> • כ"ח והעיתונות היהודית • סולידריות יהודית והתארגנות בין-לאומית • טריטוריאליסטים – התיישבות יהודית בחבל ארץ אוטונומי שאינו ארץ ישראל. • הבונד – יהודים בתנועות כלליות לתקון חברתי (סוציאליזם, קומוניזם סוציאלי-דמוקרטי), מפלגת סוציאליסטיים יהודיות. <p>אוטונומיסטים – אוטונומיה תרבותית שאינה בארץ ישראל.</p>		<p>ה. התערורות הלאומיות היהודית המודרנית (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>הלימוד יתבסס על נושא "הלאומיות", שנלמד בשיעורים קודמים.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי מאפייני הלאומיות לנוניה ומרכיביה, שבאים לידי ביטוי בתנועה הציונית כתנועה לאומית. מתן הסבר והבאת ראיות המצדיקות את הקביעה.</p> <p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>השוואה בין רעיונות ותכניות של מבשרי ציונות שונים – חובבי ציון והתנועה הציונית הראשית הרצל – והסקת מסקנות לגבי ייחודה של התנועה הציונית. תבחינים להשוואה: מקומה של ארץ ישראל בתכנית השונית; ההתייחסות לאומית העולם; דמוקרטיזציה ומתן זכות הצבעה לנשים; דרכי ההתארגנות והפצת הרעיון ותכניות התיישבות.</p> <p>העלאת מונון נקודות מבט</p> <p>- "בימת דיון" בין קבוצות, להצגת הוויכוח בין הזרמים השונים על-אודות הדרך הנכונה להגשמת הציונות;</p>	<p>ייחוזו של הפתרון הלאומי-ציוני</p> <p>1. שורשי הרעיון הציוני כלאומיות מודרנית</p> <ul style="list-style-type: none"> • "מבשרי ציונות" • חובבי ציון וראשית התארגנות התנועה הציונית והעליות "הראשונות" לארץ ישראל (אזכור) <p>2. התנועה הציונית הראשית הרצל:</p> <ul style="list-style-type: none"> • המצע של התנועה – פתרון מדיני בארץ ישראל, מוכר במשפט העמים. (תכנית בז'ל, צ'רטר) • מיסוד ודמוקרטיזציה של התנועה - הקונגרס הציוני ומסדות התנועה הציונית, - התבססות התנועה הציונית עד מלחמת העולם השנייה בקרב היהודים באירופה, בארץ ישראל, בארצות האסלאם, בארה"ב, בצפון אמריקה ובדרומה. - מפלגות וזרמים: ציונות מדינית, ציונות רוחנית, ציונות מעשית, ציונות סוציאליסטית, וציונות דתית. - הציונות הדתית – הרקע להקמת 'תנועת המזרח'י' – הרב ריינס וגישתו לתנועה הציונית. 	<p>1. התנועה הציונית (15 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>מני שבוחר ללמד פרק זה מלמד את הפרקים 1-6 ברמת ידע בלבד ובפחות שעות.</p>	<p>- בוויכוח יוצגו האורחותקסיה חלא-ציונית מצד אחד, ותומכי ההשתלבות בחברה הכללית, מצד אחר.</p> <p>- הצגת הטענות של כל צד שבהם שזורים הנימוקים וההסברים של הדוברים.</p>	<p>3. ההתנגדות לציונות.</p> <p>- האורתודוקסיה הלא-ציונית.</p> <p>- הרפורמה, ותומכי ההשתלבות בחברה</p>	<p>ז. מסורת ומודרנה בקהילות יהודיות בין שתי מלחמות העולם (לבחירה) 15 שעות)</p>
<p>מני שבוחר ללמד פרק זה מלמד את הפרקים 1-6 ברמת ידע בלבד ובפחות שעות.</p>	<p>עבודת חקר השוואה בין זוג קהילות יהודיות מאזורים גיאוגרפיים שונים, בעניין התמודדות היהודים עם המשך הקיום היהודי בעידן המודרני.</p>	<p>ההתמודדות עם המשך הקיום היהודי בעידן המודרני הזגמת דרכי התמודדות להמשך הקיום היהודי בזוג קהילות יהודיות מאירופה מצד אחד, ומאסיה-אפריקה מצד אחר, כגון: חלב-וילנה או קזבלנקא-אודסה או צנעה-ורשה או במדד-פריס בתחומים: ● מעמד היהודים והתערותם בסביבה ● מבנה קהילתי וסמכויות ההנהגה ● חינוך והשכלה הצטרפות לארגונים יהודיים, לזרמים ולתנועות יהודיות.</p>	<p>ז. מסורת ומודרנה בקהילות יהודיות בין שתי מלחמות העולם (לבחירה) 15 שעות)</p>

תכנית הלימודים לכיתות י"א-י"ב

נושא 4: נאציזם ושואה (30 שעות)¹⁰

מבוא

בלימוד נושא זה נחשפות בפני הלומדים האידיאולוגיה הנאצית שהביאה למלחמת העולם השנייה והשלכותיה על גורל היהודים. בנושא זה מוצגות הדילמות שעמדו בפני היהודים ודרכי התמודדותם עם הניסיון לקידוש החיים ולשמירת צלם האדם בתנאים בלתי אפשריים וכן מוצגות דרכי התמודדותם עם סוגיות אמונה ושמירה על מצוות. השואה כנושא לימודי מעוררת רגישות מיוחדת בחיי היהודים בימינו, ועד היום ניכרות השפעותיה. בצד היותה נושא בעל היבט היסטורי היא מעלה שאלות בתחומי מוסר והתנהגות מדינית. במובן זה, לימוד נושא השואה הוא המשך ללימוד הנושא "משברי המודרנה", כפי שהם התבטאו בהשלכות על מלחמת העולם הראשונה ולאחריה – בעליית המשטרים הטוטליטריים ובפרוץ מלחמת העולם השנייה.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את משמעות האידיאולוגיה הנאצית כלפי העם היהודי
2. יכירו את השלבים המרכזיים במהלך מלחמת העולם השנייה ויבינו את הקשרים בינם לבין השואה
3. יכירו את מכלול הגורמים והנסיבות שאפשרו את ביצוע "הפתרון הסופי"
4. יבחנו את הדילמות והקשיים שעימם התמודדו היהודים בכל אחד משלבי יישום המדיניות הנאצית, ויעריכו את דרכי התמודדותם
5. יבינו את הקשיים המיוחדים שעמדו בפני היהודים שומרי המצוות ואת דרכי התמודדותם בהם
6. יזהו את הגורמים שהשפיעו על תגובת "העולם החופשי" על המדיניות הנאצית כלפי היהודים
7. יכירו את הגורמים והדילמות שהשפיעו על פעילותם של יהודי "העולם החופשי" נוכח גורל אחיהם בשואה
8. יבינו את הקשיים שעמדו בפני "שארית הפליטה" ואת משמעות התמודדותם עם החזרה לחיים
9. יבינו את מקומה של השואה בזיכרון היהודי, הישראלי והעולמי בימינו, וידונו בלקחי השואה כצו מוסרי יהודי ואנושי.

¹⁰ מתוך 30 השעות המוקצות ללימוד נושא זה, 5 שעות כבר נלמדו בפרק: "עליית הנאצים לשלטון" במסגרת לימוד נושא 3.2 "משברי המודרנה".

הערות	דוגמאות לפיתוח מייזמוניות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>עליית הנאציזם נלמדת בנושא "משברי המודרנה" בפרק על המשטרים הטוטליטריים.</p>	<p>השוואה והסקת מסקנות ניתוח מקורות כתובים וחזותיים והסקת מסקנות לגבי ייחודה של האנטישמיות הנאצית.</p>	<p>מדוע היו היהודים לקבוצת יעד לרדיפה הגרמנית? <ul style="list-style-type: none"> • הזיקה בין האידיאולוגיה הנאצית לאנטישמיות המודרנית והמסורתית • הצגת היהדות והמוסר היהודי בחשיבה ובתעמולה הנאצית, כאנטיטזה וכאויב לאריות ולאנושות בכלל. </p>	<p>א. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד יהדות (2 שעות)</p>
	<p>ניתוח מקורות היסטוריים כתובים וזיהוי רכיבים וקשרים זיהוי עובדות ודעות, עמדות מפורשות והנחות סמויות הקשורות לאידיאולוגיה הנאצית כפי שהן באות לדי ביטוי במקורות המידע על הדרכים שבחן יושמה האידיאולוגיה האנטי-יהודית בגרמניה. הסברת ההבדלים בין עובדות לדעות ובין עמדות מפורשות להנחות סמויות.</p>	<p>באילו דרכים יושמה האידיאולוגיה האנטי יהודית בגרמניה 1. מוגמות במדיניות האנטי יהודית 1933-1938: השפלה, בידוד והגירה, חקיקה ונישול <ul style="list-style-type: none"> - תעמולה נאצית אנטי-יהודית - חרם כלכלי נגד היהודים - שריפת ספרי היהודים וגזירת איסור השחיטה. - חקיקת חוקי הגזע – חוקי נירנברג, ביטול האמנופציה - אריזציה – החרמת הרכוש היהודי והוצאת היהודים מהחברה וממסדותיה - הבידוד החברתי – התרומה מוצן של האוכלוסייה הגרמנית. 2. 1938 – 1939 שנת המפנה וההסלמה: ליל הבידול ומאסר ההמונים.</p>	<p>ב. שלבים במדיניות האנטי- יהודית של הנאצים בגרמניה בשנים 1933-1939. (2 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>הסקת מסקנות</p> <p>קריאת מקורות המידע השונים העוסקים בתגובות השונות של יהודי גרמניה ויהודי אירופה על המדיניות הנאצית. מציאת עדויות לסענה "שהיהודים לא ראו את הכתובת על הקיר".</p> <p>טיעון</p> <p>ניסוח טענה נגדית, מבוססת ראיות, לסענה זו.</p>	<p>האם ראו היהודים את הכתובת על הקיר?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● מגמת ההיאחזות בגרמניה כמולדת: מאבק היהודים על זכויותיהם מול המדיניות הגרמנית; - התארגנות מחדש - הקמת הוועד המרכזי (מוסדות קהילתיים, חינוך ותרבות, סעד ותעסוקה); ● מגמת העזיבה-הגירה: <ul style="list-style-type: none"> - האכזבה מגרמניה ומהעם הגרמני - התלבטויות בדבר היעד להגירה - ארגונים בין-לאומיים ותמיכתם בעזיבת היהודים ● התחזקות התנועה הציונית בקרב יהודי גרמניה <ul style="list-style-type: none"> - פעילות תנועות הנוער ● עלייה לארץ ישראל - "העלייה החמישית" - "הסכם ההעברה" על ידי היישוב היהודי בארץ ישראל - עליית הנוער ● תגובת יהודי העולם: ערבות וסולידריות יהודית <ul style="list-style-type: none"> - מחאות והפגנות נגד מדיניות הנאצים. - תנועת החרם היהודי על סחורות גרמניות בארצות השונות - ועדי סיוע לפליטים ● תגובת מדינות העולם: ועידת אוויאן, ועידת מינכן. 	<p>ג. תגובות יהודי גרמניה ותגובות יהודי העולם על המדיניות הנאצית (3 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>נושא זה אמור להקנות ידע כרקע להבנת שלבי השואה.</p>	<p>ייצוג המייצג והיזע בדרגים מנוונות בחירת דרכים להצגת המידע על אודות מהלכים ונקודות מפנה במלחמת העולם השנייה; ניתוח מקורות כתובים וחזותיים, מיזוג, הסקת מסקנות עיון במקורות כתובים, במפות ובתדרישומים; צפייה בסרטונים והסקת מסקנות לגבי השלבים והמפגים במלחמת העולם השנייה.</p>	<p>מלחמת העולם השנייה – המהלכים היעקריים <ul style="list-style-type: none"> ● 1939-1941 הפלישה לפולין, לצפון ולמערב אירופה; - הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, - הקרב על בריטניה - הצדדים במלחמה: בעלות הברית, גרורות הציר ומדינות ניטראליות. ● 1941 – 1942 הרחבת המלחמה לחזיתות השונות: <ul style="list-style-type: none"> - "מבצע ברברוסה"; החזית המזרחית פרל הרבור והצטרפות ארה"ב למלחמה, ויצחון גרמני. ● 1942-1943 המפנה במלחמה: <ul style="list-style-type: none"> - הישגי בעלות הברית בצפון אפריקה נאל עלמין); ברוסיה (סטליןגרד); מתקפה בדרום איטליה; הפלישה לנורמנדי ● 1944 – 1945 מאבק מכריע וסיום המלחמה: <ul style="list-style-type: none"> - כניעת גרמניה - הטלת פצצת האטום על נפץ. </p>	<p>ד. מלחמת העולם השנייה (3 שעות)</p>

הערות		דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	<p>עריכת השוואה לפי תבחינים והסקת מסקנות</p> <p>עריכת השוואה בין מצב היהודים באזורים השונים והסקת מסקנות לגבי ההבדלים וקווי הדמיון ביישום המדיניות האנטי יהודית בארצות השונות.</p>	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	<p>העלאת מונון נקודות מבט</p> <p>- חוקרי השואה התלבטו בסוגיה האם היה הפתרון הסופי פרי כוונה מראש או תולדה של תהליכים מקומיים.</p> <p>- הכאת נימוקים וראיות של החוקרים לאימות הדעות השונות.</p>	פרקי הלימוד
		<p>כיצד התאפשר הפתרון הסופי?</p> <p>1. מדיניות הנאצים ושתפיהם נגד היהודים במהלך מלחמת העולם השנייה באזורים השונים.</p> <p>● באזורים הכבושים 1939 - 1941</p> <p>- צעד ראשון: התעללות ביהודים והשפלתם;</p> <p>- הקמת מחנות עבודה וכפייה.</p> <p>- אגרת הבזק של הייזרדף, ריכוז היהודים בערים והקמת יודנרטום.</p> <p>- ריכוז היהודים בגטאות וסגירתם</p> <p>- החרמת הרכוש היהודי.</p> <p>● מיינוי 1941 – עד מאי 1945</p> <p>- "הפיתרון הסופי".</p> <p>- " מבצע ברברוסה" וראשית פעילות הרצח של האיזנצוגרופן;</p> <p>- הקמת מחנות ההשמדה</p> <p>- ועידת ואנזה</p> <p>- האקציות בגטאות, השילוחים למחנות</p> <p>- ההשמדה והסקלציות</p> <p>- חיסול הגטאות</p> <p>- חיסול המחנות וצעדות המוות.</p> <p>2. גורל היהודים במדינות הגרורות, במדינות החסות ובצפון אפריקה</p>	<p>ה. גורל היהודים במלחמת העולם השנייה – השואה (6 שעות)</p>			

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמוד
		<p>3. הגורמים שהשיפועו על מידת היישום של הפתרון הסופי באזורי אירופה השונים:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● דפוס הזיקה לשלטון הנאצי ● ניגודי אינטרסים בין המדינות הנאצית הכללית לבין האינטרסים של המפקדים הנאציים המקומיים, ושל שלטונות מקומיים לאזורים: ● יחס האוכלוסייה המקומית: משתפי פעולה מול מצילים למען תמורה, חסידי אומות העולם: (הולנד, דנמרק, בולגריה, פולין ואיטליה) 	<p>ג. התמודדות היהודים עם מציאות החיים בימי השואה (9 שעות)</p>
	<p>השוואה והסקת מסקנות מציינת הדומה והשונה בדרכי פעולתם ובהכרעותיהם של ראשי היידנרט השונים והסקת מסקנות לגבי מורכבות תפקידם.</p> <p>טיעון העלאת טיעונים וגיבוש עמדה מנומקת בסוגיה "האם ראוי לשפוט את ראשי היידנרט על אופן הכרעתם בדילמות השונות?"</p>	<p>דילמות ודרכי התמודדות בתנאים תת-אנושיים</p> <p>1. התמודדות ההנהגה היודנטים והמשטרה היהודית</p> <ul style="list-style-type: none"> ● הנחה במילכוד (רומקובסקי, צ'רניאקוב, ד"ר אלקס) - דילמת קבלת המינוי - התמודדות עם מצוקת האוכלוסייה היהודית בגטו עד לגירוש למחנות ההשמדה - דילמת ביצוע זוויות הנאצים בתקופת הגירוש וההשמדה. 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>הסקת מקנות קריאת "שאלות ותשובות" (שול"תים) מימי השואה וניסוח הדילמות שעלו בפני הרבנים על רקע מציאות החיים תחת הכיבוש הנאצי.</p> <p>הצקת הידע והערכתו "זוהי שעה של קידוש החיים ולא של קידוש השם במוות. לפנים דרשו אויבים את הנשמה והיהודי הקריב את נשמתו על קידוש ה'; עתה דורש הצורר את הגוף היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו" (מדברי הרב ניסנובים מראשי הציונות הדתית)</p> <p>קריאת מקורות המידע השונים שעניינם העמידה היהודית באזורים הכבושים ובמדינות חסות והגרורות, והערכת הדרכים שבהן התמודדו היהודים עם הניסיון לקדש את החיים.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ארוגונים קהילתיים (הולנד, צרפת) • תנועות הנוער • הנהגת רבנים (הרב יוסף קרליבך, האדמו"ר מפייסאצ'נה; הרב אהרונסון מקונוין) - גילוי אחריות כלפי הקהילה והישארות בקרבה עידוד והענקת ביטחון בדרשות ובפסיקת הלכה להתנהגות בתנאים לא-שגורתיים <p>2. עמידה יהודית - "האיכרלייבך" ו"קידוש החיים" המאבק לשמירה על צלם אנוש</p> <ul style="list-style-type: none"> - פעילות עזרה וסעד - חינוך ותרבות - לימוד תורה, קיום מצוות ופנייה אל רבנים בשאלות הלכתיות ובהנהגת החיים שול"תים - תיעוד "עונג שבת". 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>טיעון</p> <p>ניסוח טענות "בעד" ו"נגד" הקביעה כי הגבורה היהודית בשואה התבטאה בהתנגדות המזוינת במחנות בגטאות וביערות.</p> <p>ניסוח חוות דעת אישית בסוגייה: "מהי גבורה יהודית בשואה"?</p> <p>טיעון והעלאת מנוון דעות</p> <p>בלימת דיון בקבוצות</p> <p>כל קבוצה תייצג טענה מנוגדת לטענת קבוצה אחרת – בסוגיות:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "האם לצאת מהגטו ליער ולהצטרף אל הפרטיזנים?" - "האם לצאת במרד מזוין נגד הנאצים?" - "האם לשתף פעולה עם גורמים נאציים לצורך הצלת יהודים?" 	<p>3. התנגדות מזוינת לנאצים</p> <ul style="list-style-type: none"> ● מרד מזוין בגטאות ובמחנות (מרד גטו ורשה); שאלת הגיבוי הצבאי? - דילמת העיתוי? ● פרטיזנים ומחתרות ברחבי אירופה: - הדילמות: "גטו או יער?", סיכון מול סיכוי? - קבוצת העבודה בסלובקיה - הרב וייסמנדל, גיזי פלישמן ותכניות הכופר? - ה"רזיסטנס היהודי" בצרפת: - הוועד להגנת יהודים בבלגיה; - פרשיות הצלה שנויות במחלוקת (קסטנר, ברנד). 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>יש לבחור בין פרק ז' לפרק ח'</p>	<p>טיעון העלאת נקודות מבט שונות המדרת הבעיה בהקשר לתגובות העולם להשמדת היהודים. הסברת הבעיה מנקודות מבט שונות. כתיבת עמדה אישית מנומקת משלכם לבעיה ולהשלכותיה.</p>	<p>היכול היה העולם החופשי למנוע את ההשמדה? <ul style="list-style-type: none"> הפער בין מידע ומודעות לפתרון הסופי הדילמה בין סיוס מהיר של המלחמה כפתרון למצוקת היהודים לבין השקעת משאבים לחיסול מנגנון ההשמדה אדישות או אנטישמייות של ממשלות ואוכלוסיות – חשש שהמלחמה תיתפס כמלחמה למען היהודים עמדת הצלב האדום, עמדת האפיפיור ויחס כנסיות מקומיות לשאלת העזרה ליהודים. </p>	<p>ז'. תגובת העולם החופשי נוכח גורל היהודים בשואה (2 שעות) (פרק בחירה)</p>
	<p>טיעון העלאת נקודות מבט שונות המדרת הבעיה בהקשר לתגובות יהודי העולם החופשי נוכח השמדת היהודים. הסברת הבעיה מנקודות מבט שונות תוך הצדקת נקודות מבט אלו; ניהול ויכוח עם כל אחד מהצדדים שהעלו ונקיטת עמדה שיפוטית ביחס אליה. כתיבת עמדה אישית מנומקת לבעיה ולהשמדתה. הצגת עמדה מנוגדת לטענה שהעלתה.</p>	<p>היכלו יהודי העולם החופשי לסייע לאחיהם? <ul style="list-style-type: none"> הפער בין מידע ומודעות לשואה – הקושי בתפיסת ממדי הטרגדיה יהדות ארה"ב בין ערבות יהודית לפטריוטיות אמריקאית: הג'ויניט; ועד הבנים האורתודוקסים; קבוצת ברגסון (הלל קוק), הוועד לפליטי מלחמה. יהודי ארץ ישראל – בין הצלה לבניין הבית הלאומי התגייסות יהודים לצבאות בנות הברית ולצבא האדום. </p>	<p>ח. היהודים בעולם החופשי נוכח גורל אחיהם בשואה. (2 שעות) (פרק בחירה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלומד
<p>יש לבחור בין פרק ט' לפרק י'</p>	<p>העלאת מנוון נקודות מבט הבאת נימוקים שהם של ניצולים שבחרו בהגירה מעבר לים לעומת ניצולים שבחרו לעלות שבחרו לארץ ישראל.</p>	<p>ההתמודדות עם החזרה לחיים מחנות העקורים וניסיונות השיקום</p> <ul style="list-style-type: none"> ניסיונות השיקום בארצות המוצא באירופה הגירה אל מעבר לים – לאוסטרליה, לארגנטינה; תנועת "הבריחה" – התעפלה לארץ ישראל. 	<p>ט. "שארית הפליטה" (פרק בחירה) (3 שעות)</p>
	<p>העלאת אפשרויות מנוונות לצורך פתרון בעיה ניסוח בעיות העומדות בפני מי שרוצה לזכור ולהנציח את השואה. הצגת מייזמים שונים שנובשו לשם להנצחת השואה וקרבנותיה ודיון ביתרונות ובחסרונות של כל אחד מהם, להתמודדות עם זיכרון השואה.</p>	<p>משמעות זיכרון השואה כאירוע בעל משמעות יהודית ואוניברסלית בין שואה לרצח עם:</p> <ul style="list-style-type: none"> לקחי השואה והמניעים לזיכרון; דפוסי זיכרון גיוון, השתנות ומגוון - ערוצי ההתפשטות של העיסוק בשואה בעולם מאז שנות ה-60 של המאה ה-20, בקולנוע, בתאטרון, בספרות, ובמחקר הכחשת השואה: היקף הסיועונים, המניעים להכחשה, תפוצת התופעה. 	<p>י. זיכרון השואה והכחשת השואה (פרק בחירה) (3 שעות)</p>

נושא 5. מיישוב הארץ להקמת מדינה בארץ ישראל (90 שעות)

מבוא

תהליך השיבה לציון והקמת מדינת ישראל, כפי שהתרחש משלהי המאה ה-19, הוא תופעה ייחודית בתולדות עם ישראל.

תהליך זה, שהביא להקמת המדינה והאתגרים שעמדו בפני מקימיה, הם הציר המרכזי שסביבו נבנתה יחידה זו.

התקופה שבה דן נושא זה היא אמנם פרק קצר בדברי הימים הממושכים של העם בארץ, אך היא אחת התקופות האינטנסיביות ביותר.

במיוחד נכונים הדברים לגבי ימי הבית הלאומי, שבהם בתוך זמן קצר ביותר – כשלושים שנה – פיתח היישוב היהודי במקביל את כל מערכות החיים של חברה לאומית מגובשת, והפך מ"בית לאומי" ל"מדינה ריבונית".

בנושא זה נעסוק בדרכי התמודדותו של הציבור הציוני-דתי שומר המצוות והמסורת בבואו לקחת חלק בעיצובה ובהגשמת חזונה של התנועה הציונית בארץ ישראל. על מנת להעמיק את הבנת התלמידים במשמעות תהליך התפתחות הבית הלאומי והקמת המדינה מתמקד הדיון בסוגיות המרכזיות שעברו כחוט השני במהלך התחדשות היישוב בארץ ישראל כגון: עלייה, התיישבות וביטחון, ובתוך אלה נדונים המאבקים והמתחים החברתיים והרעיוניים שנלוו להקמת המדינה.

מוקד לימוד נוסף השזור במסכת ההתרחשויות המוצגת בנושא מתייחס לאירועים האזוריים והגלובליים כגון: מלחמות העולם והשפעתן על המציאות החדשה שנוקמה במזרח התיכון ובארץ ישראל.

הנושא מורכב מארבעה חלקים מרכזיים:

5.1. היישוב היהודי בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 עד מלחמת העולם הראשונה

5.2. הלאומיות הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20

5.3. התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל

5.4. הקמת מדינת ישראל.

נושא 5.1: היישוב היהודי בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, עד תום מלחמת העולם הראשונה (16 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את מאפייני היישוב היהודי בשלהי המאה ה-19 בארץ ישראל, יבחנו את התפתחותו ויעריכו את תרומתו לרציפות היישוב היהודי בארץ
2. יבינו את חלקם של עולי העלייה הראשונה והשנייה בבניית התשתית לבית הלאומי ויבחנו את הניגודים והמחלוקות בינם לבין "היישוב הישן"
3. יבינו את התפקיד שמילאה בריטניה בהנחת היסודות לבית הלאומי: במתן הצהרת בלפור ובקבלת המנדט על ארץ ישראל.

תכנים

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמוד
<p>מתבסס על הנושאים "חיבת ציון" ו"הזרמים בתנועה הציונית" כפי שגלמדו בפרקים קודמים.</p>	<p>השוואה – הדומה והשונה בין הקבוצות השונות ב"יישוב הישן" לפי תבחינים שיקבעו התלמידים.</p> <p>טיעון נהגל דיון וניסוח חוות דעת בסוגיה האם היוצאים מהחומות ומתיישבי המושבות תרמו להתפתחות "הישן" או להתחלת "החדש"? השוואה השוואה לפי תבחינים שיקבעו התלמידים בין אנשי "העלייה הראשונה" לאנשי העלייה השנייה".</p>	<p>בין "ישן" "לחדש" בהתפתחות היישוב בארץ ישראל 1. אוכלוסיית ה"יישוב הישן" לנוונו: העדה האשכנזית הרכה, כלכלתה, הנהגתה ודרכי ארגונה - העדה הספרדית הרכה, כלכלתה, הנהגתה ודרכי ארגונה - מצעד יהודי אתיופיה לארץ ישראל (1862)</p> <p>"היוצאים מהחומות" – מקימי השכונות בירושלים והמושבות ברחבי הארץ. 2. אוכלוסיית "היישוב החדש" לנוונו - עולי חיבת ציון – העלייה הראשונה - אוכלוסיית החתיישובת השיתופית והסוציאליסטית בימי העלייה השנייה - עליית התמננים, בין עליית 'חיבת ציון לעלייה השנייה'.</p>	<p>א. היישוב היהודי לנוונו בארץ ישראל בתקופת העות'מאנית משלהי המאה ה-19 עד תום מלחמת העולם הראשונה (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמיד
<p>פעילות מסכמת</p>	<p>טיעון יש היסטוריונים הטוענים כי עליית התעמולה איננה שייכת מבחינת מאפייניה ל"יישוב החדש"; קביעת עמדה תוך הבאת נימוקים וראיות.</p> <p>טיעון ומגוון נקודות מבט "בשמת דין" – שחזור הדיון באחת הסוגיות. בסוגיה הנבחרת – הצגת העמדה של כל אחד מהצדדים בוויכוח, זה לעומת זה, קביעת עמדה ונימוקה. לדוגמה: בפולמוס השמייטה – עמדת המתנגדים ל"היתר המכירה" לעומת עמדת המצדדים ב"היתר המכירה".</p> <p>גיבוש עמדה מנומקת בשאלה האומנם היה "היישוב הישן" ישן, ו"היישוב החדש" חדש? ניסוח נימוקים תוך שימוש בראיות והסברים.</p>	<p>3. בין מסורת לחדש סוגיות בשאלת אופיו של "היישוב החדש"; בחירה ועיון בהעמקה בוויכוח על אופיו של ה"יישוב החדש" בשתיים מתוך שש הסוגיות האלו:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● החינוך בין קודש לחול ● גימנסיה "הרצל" וביה"ס "תחכמוני" – כ"ח ותלמודי התורה הספרדיים. ● תחיית השפה העברית – בן יהודה, מלחמת השפות; ● הצביון הדתי של היישוב ● "פולמוס השמייטה" ו"פולמוס גדרה" ● מינוי רבנים ביישוב החדש: – מינוי הרב קוק כרבם של יפו והמושבות, מינוי הרב עוזיאל כחכם באשי של יפו-תל אביב – ניסיונות לקירוב חילונים – מסע הרבנים למושבות ● החסים בין העדות: התינונים במושבות וביישובי העלייה השנייה ● דרכים שונות בניין החברה והיישוב: "החלקה" מול פרדודקסיציאה – איכרי העלייה הראשונה מול תנועות הפועלים ● מעמד הנשים: השכלת בנות, מעמד הפועלות והמתישבות. 	

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמוד
	<p>ניתוח, מיוזג, הסקת מסקנות</p> <p>- ניתוח "הצהרת בלפור" והסקת מסקנות בדבר עמדת בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי.</p> <p>שאלת שאלות</p> <p>קריאת מכתבי מק-מהון והצגת שאלות בדבר מחויבות בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי.</p> <p>ניתוח, מיוזג והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח סעיפים מתוך כתב המנדט הבריטי על ארץ ישראל והסקת מסקנות בדבר המחויבות הבריטית כלפי הקמת הבית הלאומי.</p>	<p>תרומת המנדט להנחת היסודות לבית הלאומי היהודי</p> <p>1. הצהרת בלפור ומשמעותה על רקע האינטרסים הבריטיים במזרח"ת (הסכם סיקס פיקו מכתבי מק-מהון והסכם פייסל-וייצמן).</p> <p>2. כניון המנדט הבריטי על ארץ ישראל</p> <p>ייחודו של המנדט הבריטי על ארץ ישראל מנדט סוג A והמחויבויות הבריטיות כלפי הבית הלאומי (ועידת סן-רמו): מתן אפשרות לעלייה, הקצאת קרקעות, פיתוח הארץ והעבודות הציבוריות.</p>	<p>ב. היישוב היהודי במעבר משלטון עות'מאני לשלטון המנדט הבריטי (6 שעות)</p>

נושא 5.2: הלאומיות הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל בשלהי המאה ה־19 ובראשית המאה ה־20 (4 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את הגורמים שהביאו להתפתחות הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון ובארץ ישראל.

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי לימוד
<p>לימוד נושא זה יתבסס על ידע קודם בנושא "הלאומיות המודרנית".</p> <p>כמו כן אפשר לשלב כחלק מפרק ג' "העימות הערבי-יהודי עד מלחמת העולם השנייה".</p> <p>בנושא 4.3.</p>	<p>זהו רכיבים וקשרים</p> <p>זהו עקרונות הלאומיות כפי שהם באו לידי ביטוי בתהליך התגבשות הזהות הלאומית הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל.</p> <p>קריאת מפה והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח מפות והסקת מסקנות לגבי השינויים שחוללה מלחמת העולם הראשונה בעולם הערבי.</p>	<p>הגורמים להתעוררות הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון</p> <ul style="list-style-type: none"> קיום זהות ערבית מקומית (פרטיקולרית) לצד זהות לאומית כלל-ערבית (פאן-ערבית) חדירת הרעיון הלאומי המודרני לעולם הערבי חלוקת המזרח התיכון בין המעצמות פיצול האומה הערבית ליחידות מדיניות במזרח"ת בעקבות מלחמת העולם הראשונה: <p>- הקמת אמירות עבר הירדן</p> <p>- ממשל פייצל בדמשק וקריסתו</p>	<p>א. צמיחת מדינות הלאום הערביות במזרח התיכון.</p> <p>(2 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי לימוד
	<p>זהו רכיבים וקשרים ניתוח המורמנים שהביאו להתחזקות הזהות הלאומית הערבית בארץ ישראל - זהו סיבות ותוצאות (שלוש רכיבים לפחות) העלאת מונון נקודות מבט. הצגת שתי נקודת המבט הערבית בשאלת הזהות: "פלסטין" או סוריה הגדולה"</p>	<p>הגורמים להתחזקות זהות לאומית ערבית פלסטינית בארץ ישראל.</p> <ul style="list-style-type: none"> • קיום מרכיבי זהות אחדים בקרב ערביי ארץ ישראל קודם למלחמת העולם הראשונה: זהויות דתיות, זהות עות'מאנית, זהות ערבית, זהויות משפחתיות ואזוריות - "סוריה הגדולה" • קביעת גבולות ארץ ישראל עם תום מלחמת העולם הראשונה • דלמות בשאלת הזהות של הערבים בארץ ישראל עם תום המלחמה: "פלסטין" או "סוריה הגדולה" • הקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל • ההגירה הערבית לא"י בתקופת המנדט 	<p>ב. צמיחת הזהות הלאומית של ערביי ארץ ישראל (2 שעות)</p>

נושא 5.3: התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל (32 שעות)

מטרות

1. הכרת מוסדות היישוב ומפלגותיו והבנת תרומתם להכנת התשתית למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית
2. הבנת התפקיד שמילאו העלייה וההתיישבות בבניית הבית הלאומי
3. הכרת האתגרים והקשיים שעמדו בפני החלוצים הדתיים בהשתלבותם במפעל הציוני, בחינת דרכי התמודדותם והערכת תרומתם לבניין הבית לאומי וציוני;
4. הבנת הסיבות לעימות הערבי-יהודי בארץ ישראל והשלכותיו על הבית הלאומי
5. הבנת השינויים שחלו במדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי והבנת תגובות היישוב היהודי על השינויים הללו.

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>הצגת המידע והידע בדרכים מגוונות הצגת מבנה מוסדות היישוב ותפקידם בדרך ייצוג מתאימה. הסברת הבחירה בדרך הייצוג שנבחרה.</p> <p>הצדקת הידע והערכותו - בחינת ההנחה שמוסדות השלטון ביישוב היוו תשתית למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. העלאת מגוון נקודות מבט - הצגת טיעונים בעניין זכות הבחירה לנשים מנקודות המבט של תומכיה ומתנגדיה.</p> <p>טיעון - בימת דיון בסוגיה במי לבחור לאספת הנבחרים. הצגת עמדות מגוונות, מנומקות, על ידי קבוצות תלמידים; הנמקה – מתוך קטעי מקור ומידע ממצען של המפלגות השונות.</p>	<p>דרכי מימוש האוטונומיה היהודית 1. הקמת מוסדות שלטון: כנסת ישראל, הוועד הלאומי, הרבנות הראשית - (מחכם באשי לשני רבנים ראשיים) ועדי הקהילות; מוסדות לייצוג העם היהודי – הסוכנות היהודית.</p> <p>2. כינון שיטת בחירות דמוקרטיות: <ul style="list-style-type: none"> • המאבק על זכות הבחירה לנשים; • מפלגות וגושים פוליטיים ביישוב; הגוש הפועלי, הגוש הדתי, הגוש האזרחי, הארגונים והמפלגות העדתיות.</p>	<p>א. מוסדות היישוב היהודי בארץ ישראל (4 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>לימוד נושא זה, יתבסס על ידע קודם על אודות ההבדלים בין הזרמים בתנועה הציונית</p>	<p>זיהוי הליבים וקשרים</p> <p>זיהוי הזרמים בתנועה הציונית שתמכו במיוחד בכל אחת מהמטרות.</p> <p>פתרון בעיה</p> <p>ניסוח דילמה היישוב בנושאים אלה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - סדרי עדיפויות בהעלאת עולים; - סדרי עדיפויות בהקצאת משאבים להתיישבות. <p>סימוכין שידגישו את הצדדים השונים של הדילמה.</p> <p>הצעות מנומקות על סמך ראיות ממקורות המידע שנלמדו לפתירת הדילמה.</p>	<p>העלייה וההתיישבות כמגשימות החזון הציוני</p> <p>1. מטרת העלייה וההתיישבות הציונית</p> <ul style="list-style-type: none"> • הקמת מדינה יהודית • שיבת העם לארצו "וגאולת הארץ" • פתרון מצוקות העם – הפיזית והרוחנית • סולידריות כלל-יהודית בבנין הארץ (הון לאומי) <p>יצירת "רוג' יהודי" בארץ ישראל.</p> <p>2. דילמות במדיניות העלייה וההתיישבות של התנועה הציונית והנהגת היישוב:</p> <p>בחירה בין זילמות בנושאי העלייה לבין זילמות בנושאי ההתיישבות.</p> <ul style="list-style-type: none"> • סדרי עדיפויות ושיקולי דעת בהעלאת עולים ארצה. - הרקע לעלייה: עולים מתוך אידיאולוגיה מצד אחד ומהגרים מתוך כוונה המצב בארצות המוצא מהצד האחר. - השליטה בעלייה ככלי לעיצוב יחסי הכוחות הפוליטיים בארץ 	<p>ב. העלייה לארץ ישראל וההתיישבות בה (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמידה
	<p>טיעון</p> <p>"מי שעלו לארץ מתוך כוונה המצב בארצות הוצאם ולא מתוך אידיאולוגיה ציונית הם מהגרים".</p> <p>התייחסויות שונות לטענה; הסברתה על סמך טיעונים תומכים וטיעונים מתנגדים.</p> <p>טיעון</p> <p>ויכוח מנומק בין איש תנועת "החלוץ" הכללית לבין חלוץ דתי, בדבר הצורך בהקמת מסגרת נפרדת לחלוצים הדתיים. הנמקות לכאן ולכאן.</p> <p>הסקת מסקנות</p> <p>- ניתוח מקורות והסקת מסקנות על אודות החידוש שבהשקפת עולמו של "הפועל המזרחי".</p> <p>העלאת אפשרויות מנוונות לפתרון בעיה</p> <p>אילו אתגרים עמדו בפני שליחים שיצאו להכשרות בארצות האסלאם? הצעת דרכים להתמודדות עם האתגרים שנמנו.</p>	<p>סדרי עדיפויות ושיקולי דעת בדפוסי התיישבות ובמיקום היישובים</p> <p>- התיישבות הקלאית-שיתופית לצד התיישבות עירונית ופיתוח התעשייה</p> <p>- הוויכוח סביב השיטה החברתית- כלכלית הראויה: כלכלה חופשית או כלכלה סוציאליסטית, הון פרטי או הון לאומי?</p> <p>3. מפעלי העלייה וההתיישבות לגוניהם האידאולוגיים בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים (נבחרה בין ניתוח נתוני גלי העלייה לבין ניתוח נתוני מפעלי ההתיישבות):</p> <ul style="list-style-type: none"> • הקמת תנועת "החלוץ" וההכשרות להגשמת ערכי הציונות - החלוץ הדתי; הפועל המזרחי הקיבוץ הדתי - ההכשרות החלוציות בארצות האסלאם. 	<ul style="list-style-type: none"> • גלי העלייה, ייחודם, תרומתם לבניין הבית הלאומי ולאופיו: - "העלייה השלישית", "העלייה הרביעית", "העלייה החמישית", (עליית הצלה, עליית הנוער) העלייה מארצות האסלאם. • מפעלי ההתיישבות עירוניים ופריים

הערות	דוגמאות לפיתוח מיימוניות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמידה
<p>יש להיעזר בגלגל בפרקים הקודמים על אודות המדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי</p>	<p>השוואה והסקת מסקנות השוואה בין המאורעות לפי: גורמים, ביטויי אלימות והיקף המאורעות; הסקת מסקנות על כיוון התפתחות הסכסוך. (השלמה או מציאת פתרון)</p> <p>השוואה והסקת מסקנות עריכת השוואה בין התחייבויות הבריטים כלפי הבית הלאומי ב"הצהרת בלפור" וב"כתב המנדט" לבין האמור ב"ספרים הלבנים", הסקת מסקנות לגבי השינוי בעמדת בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי.</p> <p>העלאת מונון נקודות מבט הבאת נקודות המבט של ההגנה מול ארגוני הפורשים בסוגיית התגובות הראויות על המאורעות כגון "הבלגה" או "תגובה".</p> <p>טיעון ניסוח טענות מנומקות "בעד" או "נגד" הקמת משק כלכלי יהודי נפרד.</p>	<p>השפעות העימות על היישוב היהודי ועל הערבים בארץ ישראל.</p> <p>1. ביטויי העימות: מאורעות 1920, 1921, 1929, 1936 עד 1939 – גורמים ומאפיינים;</p> <p>2. המדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי- הנסיגה מההתחייבויות לבית הלאומי; מעלייה פתוחה לִמְקָסוֹת (סרטיפיקטים) ולספרים לבנים; מהתחייבות להקצאת קרקעות לחוקי הקרקעות והגבלת ההתשיבות היהודית.</p> <p>3. השפעות העימות על היישוב היהודי:</p> <ul style="list-style-type: none"> • מדיניות הביטחון של היישוב: <ul style="list-style-type: none"> - הקמת "כוח המגן" והוויכוח על זרכי התגובה האסטרטגיות של "יישובי חומה ומגדל" - ייצוב גבולות המדינה שבדרך "ה-N ההתיישבותי" • כלכלת היישוב: <ul style="list-style-type: none"> - הקמת משק כלכלי נפרד (תוצרת הארץ, נמל תל-אביב) • היווצרות עימות פוליטי גובר מול שלטונות המנדט. 	<p>ג. העימות הערבי-יהודי עד מלחמת העולם השנייה (10 שעות)</p>

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>שאלת שאלות</p> <p>אילו שאלות עולות עם קריאת המידע על התערערות מצב ההחידים בארצות האסלאם בעקבות החמרת הסכסוך הערבי יהודי בארץ ישראל.</p> <p>העלאת מנון דעות</p> <p>ניסוח חוות דעת בסוגיה: האם המאורעות סייעו לערביי ישראל לקדם את מטרתיהם הלאומיות? הנמקת חוות הדעת.</p> <p>הגדרת בעיות ומנון פתרונות</p> <p>ניסוח הבעיה אותה ניסו השלטונות הבריטיים לפתור וניהול דיון בפתרונות ובחטרונות של כל אחת מההצעות המדיניות ליישוב הסכסוך היהודי-ערבי.</p> <p>העלאת מנון נקודות מבט</p> <p>ניסוח דעות המתנגדים והתומכים בכל אחת מההצעות לניקיון הידברות עם התהגה הערבית.</p>	<p>4. התערערות מצב החידים בארצות האסלאם ("הפרהוד")</p> <p>5. השלכת העימות על ערביי ארץ ישראל: במישור האידיאולוגי – חיזוק התודעה הלאומית הפלסטינית, במישור המעשי – התפוררות חברתית, שבר מנהיגות, פגיעה בכוח הלחימה.</p> <p>6. ניסיונות לפתרון הקונפליקט</p> <ul style="list-style-type: none"> • הצעות מדיניות לפתרון הקונפליקט ותגובת היישוב היהודי והערבי להצעות אלו: • מדינה דו-לאומית, חלוקת הארץ וקנטוניזציה, הצעת הבריטים – ועדת פיל – הצעת החלוקה. • ניסיונות הידברות בין מנהיגים יהודים וערבים – שיחות עם מנהיגים ערבים, הקמת תנועת "ברית שלום". 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>גיבוש עמדה מנומקת העלאת טענות מבוססות וגיבוש עמדה מנומקת בסוגיית שיתוף הפעולה של היישוב היהודי עם הבריטים בימי מלחמת העולם השנייה.</p>	<p>הדלמות ביישוב נוכח המלחמה והשוואה 1. שיתוף פעולה עם הבריטים כצד מאבק בהם: • תכניות פעולה מול האויב הגרמני על ארץ ישראל – הקמת הפלמ"ח, "מצדה על הכרמל" - החתגינות לצבא הבריטי והקמת המרגדה. 2. המאבק בהגבלת הבריטים על העלייה והתעפלה, הכרזת המרד של האצ"ל והלח"י.</p>	<p>ד. היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה (3 שעות)</p>
	<p>ייצוג המיזע והיזע בזרמים מנוונים הצגת הגורמים והתהליכים שהביאו לסייום המנדט הבריטי תוך הבלטת היחס וההיררכיה בין הגורמים השונים. ייצוג התובנות שהושגו בשאלה זו באמצעות דרך ייצוג שבה בחרו הלומדים. מתן הסבר מדוע נבחרה דווקא דרך זו להצגת הנושא.</p>	<p>מה הביא לסיים המנדט הבריטי על ארץ ישראל מי "אולש" את הבריטים? 1. מאבק היישוב לגווני במדיניות הבריטית: • בהתיישבות כנון: (גוש עציון; י"א התקדונית) • ה"העפלה" – העלייה הבלתי-לגלית בנתיבי הים והיבשה מאירופה ומאזרות האסלאם. • המאבק הצבאי: - הפורשים – האצ"ל והלח"י ומאבקים בבריטים - "תנועת המרי" ופירוקה</p>	<p>ה. מדינה בדרך – היישוב היהודי בארץ ישראל 1945-1947 (5 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיינוניות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת השערות האם כלה בריטניה למנוע את סינם המנדט?</p>	<p>2. כישלון הניסיונות המדיניים לשינוי "מדיניות הספר הלבן" לאחר מלחמת העולם השנייה: ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית ותוצאותיה 3. הנסיבות הבין-לאומיות - דה־קולוניזציה ושיקולי בריטניה - כמעצמה קולוניאלית נחלשת; - ראשית המלחמה הקרה. 4. מסיירת המנדט לאו"ם - ועדת אויסקו"פ – "הצעת החלוקה" - החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר על חלוקת או"י לשתי מדינות.</p>	

נושא 5.4: מדינת ישראל

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את המהלכים המדיניים והצבאיים שהביאו לכינון מדינת ישראל
2. יכירו את גלי העלייה השונים ואת תכניות ההתיישבות ויבינו את השפעתם על עיצוב פני המדינה והחברה בישראל
3. יבינו את משמעות "עקרון הממלכתיות" שעיצב בן־גוריון ויבחנו את השלכותיו על עיצוב דמות המדינה
4. יכירו את ביטויי הסכסוך הישראלי־ערבי לגווניו, יבינו את גורמיו ויבחנו את הניסיונות לפותרו
5. יבחנו אירועים מרכזיים, המשקפים מתחים בחברה הישראלית שבאים לידי ביטוי בוויכוח על צביונה
6. יבינו את חשיבותם של יחסי החוץ בין מדינת ישראל ובין מדינות העולם לקיומה של מדינת ישראל כמדינה ריבונית
7. יבינו את משמעותם של הקשרים בין מדינת ישראל ובין יהדות התפוצות למעמדה של ישראל כמדינה יהודית.

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>לפחות שתי עמדות</p> <p>לפחות שתי עמדות</p>	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>- ניהול דיון שישקף את העמדות בחברה הערבית בשאלה: "האם לקבל את הצעת החלוקה או להילחם בה?". הצגת עמדות מנוגדות וביסוסן באמצעות מסמכים ועדויות שברשות התלמידים.</p> <p>טיעון</p> <p>- ניהול "ביצת דיון" בסוגיה "האם להכריז על הקמת המדינה?"</p> <p>הצגת עמדות מנוגדות וביסוסן על מקורות שברשות התלמידים.</p> <p>ייצוג המידע והידע בזדלים מנוונות</p> <p>- מצגאת דרכים להצגת מהלכיה של מלחמת העצמאות בשני שלבי, ולציון נקודות המפנה המרכזיות שחלו בה.</p> <p>טיעון</p> <p>- ניסוח עמדה בשאלה באיזו מידה נכון הביטוי "איכות מול כמות" לגבי התמודדות הכוח העברי בשני שלבי המלחמה?</p> <p>- הבאת נימוקים וראיות לעמדה שנוסחה.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>- בחינת התחומים שבהם השפיעו תוצאות מלחמת העצמאות על חייה של מדינת ישראל עד ימינו.</p>	<p>מה הביא לכינון המדינה</p> <p>1. קבלת ההחלטה מכ"ט בנובמבר על ידי היישוב היהודי בארץ ישראל</p> <p>2. מלחמת העצמאות שלב א' - הסירוב הערבי להחלפת כ"ט בנובמבר ופריץ המלחמה בין ערביי ארץ ישראל ליישוב היהודי.</p> <p>3. הכרזת העצמאות: לכטים ולחצים ערב הכרזת העצמאות: - איזום הפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל ושאלת מוכנות היישוב לחץ מצד ארה"ב לדחיית מועד הקמת המדינה.</p> <p>4. מלחמת העצמאות שלב ב' - מול מדינות ערב ממבצעי ההתנגדות להתקפה היוזמה ולקביעת עובדות בשטח.</p> <p>5. תוצאות המלחמה</p> <ul style="list-style-type: none"> ● בעיית הפליטים ● השלכת החלפת כ"ט בנובמבר ומלחמת העצמאות על מצב היהודים בארצות ערב ● השכמי שביחת הנשק וקביעת גבולות המדינה. 	<p>א. הקמת מדינת ישראל (6 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>מוסדות השלטון נידונים בהעמקה בלימודי האזרחות, כאן הדגש הוא על משמעותם ההיסטורית לכינון המדינה.</p>	<p>הבעת דעה מנומקת ניסוח טענה המנמקת את תפיסתו הממלכתית של בן גוריון כפי שבאה לידי ביטוי באחת מהפעולות הבאות: - ביטול הזרמים בחינוך והקמת החינוך הממלכתי לגוונים. (הקמת החינוך הממלכתי דתי) - פרשת אלטלנה - פירוק הפלמ"ח</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט ניסוח טענות מנקודת מבטים של מתנגדי בן – גוריון לאחת מפעולותיו.</p>	<p>מימוש הריבונות ועיצוב הריבונות א. כינון מוסדות השלטון; ב. הקמת צבא ההגנה לישראל כצבא העם ג. בן גוריון ועיצוב התפיסה הממלכתית: • פירוק המחותרות – פרשת "אלטלנה", פירוק הפלמ"ח • מדיניות ההסדריות ביחסי דת ומדינה. • ביטול הזרמים בחינוך והקמת החינוך הממלכתי לגווני.</p>	<p>ב. כינון השלטון במדינת ישראל הריבונית (4 שעות)</p>

הערות	זוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>בדרך זו של העלאת מגוון דעות אפשר לעסוק בכל אחת מהדילמות שבסעיף זה. באחת משתי קבוצות יידונו סוגיות ודילמות בנושאי החיישבות ובאחרת נושאי עלייה. לאחר מכן כל קבוצה תציג את מסקנותיה בפני הקבוצה האחרת.</p>	<p>העלאת מגוון דעות התייחסות לדילמה: "עלייה חופשית מול עלייה מסוּגֶגֶת". העדפת עמדה אחת מהשתיים: ניסוח טיעונים ונימוקים מנוסחים.</p> <p>השוואה השוואה בין עליות שנות ה-70 וה-90 במאה הקודמת לבין העליות בעשורים הראשונים שלאחר קום המדינה והסקת מסקנות לגבי ההמשכיות והשוני בהתמודדות המדינה בתחום העלייה. מבחינת היקף העלייה, דרכי העלייה, דפוסי הקליטה, יחס החברה הישראלית לעולים.</p>	<p>השפעות העלייה וההתיישבות על עיצוב פני המדינה בחירה בין התמקדות בנושא העלייה לבין התמקדות בנושאי התיישבות</p> <p>1. "העליות" בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● העליות ומאפייניהן: <ul style="list-style-type: none"> - גלי העליות עד 1951 - גלי העליות 54-1953 ואילך ● דילמות במדיניות העלייה והקליטה: <ul style="list-style-type: none"> - בין "עלייה חופשית, ל"עלייה מסוּגֶגֶת" וכנייהן לבין "עליות חירום". - מגבלות תשתית הקליטה: המצב הכלכלי ומדיניות הצנע - גודל אוכלוסיית העולים ביחס למספר אנשי היישוב - דרכי יישוב העולים והעסקתם: מחנות העולים, המעברות, "מדיניות כור החיתוך" וסוגיית החינוך במחנות העולים ובמעברות, - עעירות הפיתוח. 	<p>ג. עלייה, קליטה והתיישבות במדינת ישראל (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>האחרת. בדרך דומה למתוארת לעיל אפשר לעסוק בכל אחת מהדלמות שבסעיף זה</p>	<p>העלאת מגוון דעות ניהול דיון בדילמה של פיזור העולים באזורי הספר הלא-מיושבים מול יישובים במרכז הארץ. הצגת עמדה תוך הבאת נימוקים מבוססים.</p>	<p>העליות בשנות ה-70 ובשנות ה-90 של המאה העשרים: היקף כל עלייה ומאפייניה מבצעים ומאבקים לעלייה מברית המועצות; מבצעי העלייה מאתיופיה העלייה מארצות הרווחה.</p> <p>2. ההתיישבות מקום המדינה עד סוף שנות השבעים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • גורמים ודילמות בעיצוב מדיניות ההתיישבות - עיצוב וייצוב גבולות המדינה הוויכוח סביב קו ירוק או קו סגול - פיזור אוכלוסין - הפרחת השממה - ביטחון. • מפעלי התיישבות מרכזיים של המדינה: יישוב הנגב; יישוב הגליל; הקמת עיריות הפיתוח; התיישבות בישי"ע לאחר פלחמת ששת הימים 	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<p>הקונפליקטים החברתיים וביטוייהם הפוליטיים נידונים בתעמקה בלימודי האזרחות. כאן ניתנת המסגרת ההיסטורית להבנת צמחתם.</p>	<p>ז'הוי רלביים וקשרים ז'הוי קשרים בין מה שהתרחש בראשית ימיה של המדינה בסוגיית צביונה היהודי לבין תופעות ואירועים בימינו.</p> <p>טיעון ניסוח טיעוני המתנגדים לקבלת שילומים ממרמניה וטיעוני התומכים בהסכם, תוך הבאת ראיות ונימוקים.</p> <p>- נקיטת עמדה אישית מנומקת. •</p> <p>טיעון ניסוח טענות הקיפוח החברתי והקיפוח העדתי שהעלו המפגינים בואדי סאליב וה"פנתרים השחורים"?</p> <p>נקיטת עמדה אישית מנומקת נוכח טיעוניהם ונוכח הדרך שבה פעלו.</p> <p>העלאת מנוון דעות ניסוח טיעוני המתנגדים להטלת "הממשל הצבאי" על ערביי ישראל וטיעוני התומכים בו, תוך הבאת ראיות ונימוקים לדעות השונות.</p>	<p>קונפליקטים מרכזיים על עיצוב זמורתה של החברה הישראלית יש לבחור בשלושה קונפליקטים ולדון בהם בהעמקה.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הוויכוח על הצביון היהודי של המדינה • ביטויי המאבק בשנות החמישים בעניין "מהו יהודי" ובעניין "אופי השבת" במדינת ישראל. <p>תודעת השואה וניצוליה</p> <ul style="list-style-type: none"> - הוויכוח על השילומים מרמניה - פרשת קסטנר - משפט איכמן. <p>• הפער העדתי והמאבקים לשוויון: <ul style="list-style-type: none"> - אירועי ואדי סאליב; - "הפנתרים השחורים" - מיעוטים אורחי מדינת ישראל </p> <p>מדיניות הממשל הצבאי 1948 – 1966 והשפעתה על יחס החברה הערבית למדינת ישראל.</p>	<p>ד. החברה הישראלית (5 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>השוואה (זומה והשונה) והסקת מסקנות השוואה בין המלחמות וביטויי הסכסוך לפי תבחינים כגון: גורמים, תוצאות השפעות.</p> <p>הסקת מסקנות הנובעות מההשוואה על מערכת היחסים בין מדינות ערב למדינת ישראל.</p> <p>הסקת מסקנות ניתוח סעיפים מתוך האמנה הפלסטינית ואמנת החמאס והסקת מסקנות לגבי יחסם של אש"ף ושל החמאס למדינת ישראל.</p>	<p>זרכי ההתמודדות בין מלחמה לפתרון מדיני</p> <p>1. הסכסוך בין מדינות ערב לישראל מקום המדינה עד שנת 1977.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● התנגדות מדינות ערב לקיומה של מדינת ישראל והחתימה לחיסולה ולהקמת מדינה פלסטינית על אדמתה. ● מלחמות בין ישראל ומדינות ערב לאחר קום המדינה: סיני, ששת הימים ויום הכיפורים. <p>2. הסכסוך הפלסטיני- ישראלי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● בעיית הפליטים ● התארגנות הפלסטינים במדינות ערב לאחר מלחמת העצמאות למאבק במדינת ישראל - ייסוד הפת"ח ב-1959, - הקמת אש"ף ב-1964, האמנה הפלסטינית ומטרותיה. - אמנת החמאס ב-1988. <p>השפעת מלחמת ששת הימים על הסכסוך הפלסטיני-ישראלי.</p>	<p>ה. יחסי מדינת ישראל העולם הערבי (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיימוניות השיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>דוגמאות לפיתוח מיימוניות השיבה</p> <p>סיעון</p> <p>גיבוש עמדה מנומקת</p> <p>קיום "בימת דיון" בסוגיית הפיתרון הטוב ביותר לסכסוך בין ישראל לעולם הערבי; הצגת עמדה מנומקת מבוססת על ראיות והסברים מתוך מקורות היסטוריים.</p>	<p>3. יוזמות מדיניות משנות ה-70 ואילך לפתרון הסכסוך הערב-ישראלי והבעיה הפלסטינית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • הסכמי השלום עם מצריים וירדן. • ניסיונות לפתרון מדיני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (הסכם אוסלו). 	
	<p>חקר</p> <p>עבודת חקר קבוצתית בנושא: "בחינת יחסי החוץ של מדינת ישראל עם אחת המדינות או עם אחד הגושים בעולם." גיבוש עמדה מנומקת בסוגיה "האם יחסי חוץ הינם מקור עוצמה או גורם חולשה של מדינה?"</p>	<p>תפקיד מדיניות החוץ בשמירת הרבנוות הישראלית .</p> <ul style="list-style-type: none"> • ישראל בין הגושים – בין מזרח למערב • יחסי ישראל ומדינות אירופה (בריטניה, צרפת וגרמניה) • יחסי ישראל והאיחוד האירופי • יחסי ישראל עם ארצות הברית • יחסי ישראל והעולם השלישי. 	<p>ו. מדיניות החוץ של מדינת ישראל (3-4 שעות) (פרק בחירה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלמוד
	<p>העלאת מנוון דעות</p> <p>הצגת עמדות שונות ביחס לדילמה הקשורה ליחסי ישראל והתפוצות. כל קבוצה תציג את עמדות חבריה בקשר לדילמה אחת, ואת חילוקי הדעות בין חברי הקבוצה.</p>	<p>דילמות ביחסי הגומלין</p> <ul style="list-style-type: none"> ● תפוצת ישראל - הכרת מרכזים יהודים בני זמננו - הכרת ארגונים יהודיים ופעלים - תופעת ההתבוללות. ● קשרי הגומלין בתחומים אלה: עלליה והתיישבות; כלכלה; חינוך התחום הפוליטי-מדיני. ● דילמות: <ul style="list-style-type: none"> - חילוקי דעות בסוגיית החכרה בזרמים הדתיים - מידת המעורבות וההתערבות במדיניות הישראלית - סוגיית של נאמנות כפולה - מרכז ותפוצות או "ארץ ישראל ובבל" חדשות? 	<p>ז. יחסי ישראל והתפוצות (3-4 שעות) (פרק בחירה)</p>

